

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

K.B. Holwerda, Ede

Gods tent bij de mensen (1)

(over Exodus 25 t/m 31 en 35 t/m 40)

In Psalm 89:3 wordt van Gods goeder-tierenheid gesproken als van een huis in aanbouw. Die dichter kijkt terug en beseft dat God al zo lang aan Zijn verlossing bouwt. Dat feit is zelfs de dragende kracht van zijn smeking. Oog voor de betekenis van dit laatste deel' van het boek Exodus krijgen we door te bedenken dat de tabernakel het begin is van de dienst der verzoening². Die in Christus is vervuld en wordt voleind. Om van deze oudtestamentische dingen te spreken als zaken uit 'Gods oude plakboek' zoals wel is gedaan, zal ieder hoop ik tegen de borst stuiten. Het bijbelse beeld van voor-af-schaduwing is beter: Gods nabijheid in Christus werpt haar eerste schaduwen hier vooruit. Wie zich dit diepte-besef aanleert gaat hier met zin lezen en kijken. Immers, als gouden de portalen zijn – en dat kun je van de tent van God moeilijk ontkennen! –, hoe zullen dan de zalen zijn...?

Stapel

Ook de opeenstapeling van Gods goeder-tierenheden³ alleen al in het boek Exodus kun je als een bouwwerk zien. Immers, de spectaculaire verlossing van Israël uit Egypte is de basis van het koningsverdrag dat de HERE met hen sluit. Op zijn beurt is dat verdrag (de getuigenis 25:16 waarnaar de ark wordt genoemd vs 22) weer de basis van Gods troonark in de tabernakel⁴.

Opnieuw: verrassing!

Dat neemt niet weg dat dit hele tabernakelplan voor de eerstbetrokkenen, Mozes en Israël, als een nieuwe verrassing kwam. Mozes wist immers van nog niet meer dan de stenen tafelen die hij in ontvangst zou gaan nemen 24:12. Israël is zo meteen over het lange uitblijven van Mozes verontrust 32:1. Dat dat oponthoud veroorzaakt zou kunnen zijn door nadere plannen van de HERE, kwam blijkbaar bij niemand op! Daarom: wat een intense VERRASSING bereidt de HERE hier zijn volk! Immers: ná alle maatregelen van hfdst 19 en ná de ontzetting van Israël over Gods geweldige verschijning 20:18 e.v., zou je verwachten dat Israëls Grote Koning nu wel niet in de nabijheid van Zijn volk residentie zal kiezen. Maar dat doet Hij juist wél! Anders dan vorsten die zich in een paleis terugtrekken op afstand van hun

volk, verkiest de HERE, te wonen te midden van Zijn volk! Meer dan de éne openbaring van Horeb, hoe geweldig ook, is immers Zijn blijvende aanwezigheid. Wonen tussen hen is Gods doel, 29:46! Neen, – dat wonen betekent niet dat een tabernakel Hem zou kunnen bevatten, vgl. 1 Kon 8:27. Maar dat Hij daar blijvend te vinden, te ontmoeten is voor wie Hem zoekt! Echt: Zijn tent tussen nún tenten!

Het onmogelijke mogelijk

Maar kán dat wel? Denk nog eens aan de veiligheids- en isolatiemaatregelen, die voor de ene ontmoeting van hfdst 20 nodig geweest waren...! En dan nu een permanent verblijf? Duurzaam resideren van déze Koning onder dit volk? Wat komt daar wel niet voor kijken? Toch onthult dit plan: zó wil de HERE het! De nabijheid van Sinai moet permanent worden, de verbondenheid nog inniger. Je leest wel eens dat natuurkundigen proberen om b.v. de geweldige kracht van een bolbliksem te 'temmen' tot iets dat door mensen beheersbaar is. Welnu, dit tabernakel-verhaal gaat maar niet over Gods paleistent en een hele ris voorwerpen die daar in horen. Neen, het gaat over de 'energie' van het wonen van God onder Zijn volk en wat God allemaal opzet om die er mogelijk en heilzaam te doen zijn! Alles spreekt van Hem. Van Zijn macht en glorie. Maar Zijn grootste glorie blijkt hier, dat mensen die met geen mogelijkheid zelfs maar in Zijn buurt kunnen komen, bij Hem wonen. 'Opdat zelfs 't wederhorig kroost altijd bij U zou wonen', looft Ps 68:9 (oude ber.). Dat is de genade van de Heer Jezus, weten wij. Als we dan maar beseffen dat reeds dit hele paleisplan van God er om draait. Wij mogen delen in dit vroege evangelie voor Israël. O ja, dat moet nog heerlijk worden vervuld, Op 21:3. Maar hier is wél het begin.

Cultuur

Wat we helaas niet met Israël delen, is het gevoel en de smaak voor kleur, vorm en symboliek die zij in hun cultuur hebben gehad. Die hadden ze gemeen met de volken van hun tijd en omgeving, ook al kenden die de ware God niet. Er moet aan ons bij deze hoofdstukken van alles worden uitgelegd waarvan Israëlieten en de 'volke-

ren rondom' vorm, functie en zin als vanzelfsprekend kenden. Dat geldt voor bijna alles, in dit gedeelte. Trouwens ook voor het relaas als zodanig, – denk alleen maar aan de uitgebreide herhaling in hfdst 35 t/m 40. Goed om je dingen in te prenten en voor te stellen, – wist Israël. Wezenlijk voor instructie en een instructie-boek(je).

'... nu niet in bijzonderheden...'

Laten we dit dus lezen als een bouwplaat-in-woorden. De HERE heeft trouwens jegens Mozes gebruik gemaakt van zoiets als maquettes en prototypes, 25:9, 40, 26:30 etc. Deze hoofdstukken vormen de minutieuze neerslag in woorden van die kleuren, maten, vormen en modellen. Dat zo'n omschrijving in woorden ook in de bijbel-tijd al als een hele pluk ervaren werd, merken we aan de schrijver van de Hebreeën-brief. Die ziet meestal niet op tegen een uitvoerige aanhaling. Maar als hij het over Gods tent in Israël heeft, veronderstelt ook hij de details maar even bij zijn lezers bekend! Hebr 9:5 slot.

Rondgang door de gemeente

Veel gemeenten kennen de vreugde

37e jaargang – nr. 21
8 oktober 1993

In dit nummer

- 367 W. Smouter
Niemand haat zijn eigen vlees
- 369 H. Algra
In: Beweging
- 370 M.H.T. Biewenga
Worsteling om Israël (1)
- 372 M.R. van den Berg
Verzocht in de woestijn (3)
- 374 D. Holwerda
Man-en-vrouw (1)
- 376 H. Algra
Onder anderen

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. K. Muller
Ds. W. Smouter
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Telefoon: 05130-20476.
Telefax: idem.

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Bronsmos 7
2914 AC Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 01803-20205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging
Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 65,- per jaar of f 36,- per half jaar.
Voor studenten f 52,- per jaar.
Buitenland f 92,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 60 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 17,5% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

van een aktie voor een bijzonder doel. Hulp- en steunaktie voor zending en evangelisatie, aankleding van een kerkgebouw, een mooi orgel, een jubileum etc. Doorgaans niet alleen een zaak van geld. Vaak meer van tijd, inzet, creativiteit. En het onvergelijkbaar plezier van het samen-doen. Dát wil de God van hun verlossing graag van Zijn Israël als inhuldigingsgeschenk, – dat wat ze sámen maken. Zijn tent uit hun liefde opgetrokken. Dáár woont Hijzelf, daar wordt Zijn heil verkregen, en 't leven tot in eeuwigheid. Niemand zal kwaad zeggen van huldigingsgeschenken voor vorsten als het jacht de 'Piet Hein' of de 'Groene Draeck', of zelfs de 'gouden koets'. De HERE vroeg van 'ieder wiens hart hem dringt' – dus puur vrijwillig – Zijn 'gouden tent'!

Alleen het beste goed genoeg

In het relaas van 35:20-29 zijn inzet en enthousiasme van de Israëlietische vrouwen en mannen goed voelbaar. Beweegoffers (van goud): het aanbieden zelf al een eerbetoen aan God. En dan die vrouwen, die de stoffen sponnen en weefden. Maar b.v. ook de (borduur)draden waarmee die werden versierd en doorgestikt. Geitehaarspinnen een nóg weer aparte kunst/techniek, vs 26.

Alleen het beste is goed genoeg, – dat klinkt door in elk detail dat de HERE voor Zijn troontent had aangegeven. Zó heeft Israël er ook aan gewerkt. Het was dan wel een kléin kampeerpaleis voor Jahwè (het moest vervoerbaar blijven, nietwaar?), niettemin weerspiegelt de tabernakel in alles duidelijk Zijn luister!

Dat levert voor de nieuwtestamentische tempel van God, Zijn gemeente zélf, aanwijzingen op voor de kwaliteit en stijl van het kerk-zijn. Natuurlijk geldt dat allereerst hartsgesteldheid en gemeenschapszin. Maar zo gaat het ook op voor de samenkomst van de gemeente rondom haar Heer. Elk element daarvan dient stijl en kwaliteit te vertonen om Hem. Heilige creativiteit t.a.v. zowel beproefde als nieuwe elementen. De lektuur van deze hoofdstukken kan ons helpen voorkomen, dat de eredienst verwordt tot iets starvormelijks. Of anderszijds tot iets rommelig-kneuterigs. Het gaat altijd nog om Zijn geducht paleis!

De ark het hart⁵

De ark blijkt het centrum van alles. Dáár vindt de eigenlijke ontmoeting tussen God en volk plaats, 25:22. Van daar dat de beschrijving van Gods hele plan vān de ark uit verloopt⁶. Trouwens, de kwaliteit van de materialen, metalen en stoffen, neemt in luister af naarmate je verder vān de ark af komt naar buiten⁷. Omgekeerd betekent dat voor de Israëliet die nadert tot de HERE, dat alles steeds méér spreekt van Gods heerlijkheid naarmate je dichterbij komt.

Licht en leven

Tafel en lichter⁸ in het heilige dienen

om te demonstreren dat Israël levensonderhoud en levenslicht van God verwachten mag. Dat sluit niet uit dat zowel de broden als de olie, 27:20v, als offer dienen. Daarop wijzen de voorwerpen die bij de tafel horen 25:29, alsook die bij de lichter vs 38. Levenslicht en brood zijn voor ons mensen een 'must', ja, maar wél als het goede van Gods huis, Psalm 65:5. Let erop, hoe de Heer Jezus Zich als 'het brood des levens' (Jh 6) èn als 'het licht der wereld' (Jh 8-9) openbaart.

De schaduw van de tabernakel

De eigenlijke tent bestaat uit opstaande wanden van verguld hardhout, overhuifd door dekkleden. Van binnen uit is het kleed van Egyptisch linnen, doorgestikt en geborduurd in diepblauw, dieprood en helrood, het eerst zichtbaar. De hele constructie van de tent is vernuftig. Zie voor het vervoer Num 4.

Voor de Israëliet was dit heiligdom een heerlijkheid: te mogen en te kunnen naderen in Gods voorhoven. Hebr 9 ontkent dat niet, maar zegt: het was tóch behelpen. Je mocht niet verder dan de voorhoven. Daarna nam de priester het van je over. En je moest steeds eerst offeren. De weg naar het heiligdom lag toch nog bepaald niet open, vs 8. Daarom gaan we volgende keer nog even door op de rijkdom en toch ook de 'ármoe' van de tabernakel-dienst.

Noten

- Het hier volgende is bedoeld als vervolg op de verkenning van Exodus in dit blad jrg 32, pp. 141v, 153v, 162v, 169v, verder jrg 32 pp. 329v, 337v, 345v, 353v en jrg 33 pp. 241v, 261v, 277v en 293v; tenslotte lopende jaargang (37) pp. 37v, 57v en 77v.
- Wie verder wil studeren inzake Gods tent bij de mensen, zie ook de gedeelten over de tempel van Salomo (1 Kon en 1 Kr), de tempelvisioenen van Ezechiël, Ez 8 e.v. en Ez 40 e.v. Verder Ezra en Haggaï over de nieuwe tempel, de woorden van de Here Jezus over Zijn tempel, Hebr 9 en Openb 21.
- Johannes zal later zeggen: zelfs genade op genade, Jh 1:16.
- Grootvorsten hadden wel een soort 'kisten' als voetbank voor hun voeten, met daarin tekenen van hun waardigheid, mogelijk ook verdragsorkonden.
- Ik aarzel om het woord 'schrijn' te gebruiken. Behalve dat dat woord erg onbekend is geworden, zit er het 'luchtje' aan van een kist voor reliquieën. Daarvoor is de verdragsakte persé niet aan te zien! Het woord 'kist' (Gr. Nws. Bijbel) lijkt me te alledaags. Het gaat tenslotte over niet minder dan de 'voetbank' van Gods troon!
- Vgl de opeenvolging van onderwerpen in hfdst 25 t/m 31 met die in hfdst 35 t/m 40.
- De overgang van goud naar zilver naar brons, b.v. in haken en voetstukken. En die van het schitterend doorgestikte en geborduurde Egyptisch linnen naar minder fraaie dekleden verder naar de buitenkant van de tent.
- Het prachtige oude woord 'lichter' verdient m.i. hier de voorkeur, zélf als dat betekent dat mensen een nieuw woord moeten leren. Het derde voorwerp in het heilige, het reukofferaltaar wordt niet hier maar pas 30:1-10 vermeld, kennelijk in het verband van de priesterlijke verantwoordelijkheden. Zie overigens de andere volgorde in hfdst 37:1-28!

W. Smouter, Rijswijk

Niemand haat zijn eigen vlees

Zou dat tegenwoordig nou meer voorkomen dan vroeger? Ik bedoel dat mensen een uitgesproken hekel hebben aan zichzelf. Iemand die geen vrienden kan maken omdat hij zichzelf haat. Een ander die altijd maar over zich laat lopen omdat ze vindt dat men groot gelijk heeft om haar waardeloos te vinden. Een meisje, dat weigert te eten omdat ze zichzelf iets aan wil doen, en zoveel jongeren die liever dood zouden zijn.

Het kan natuurlijk ook zijn, dat het vroeger evengoed gebeurde, maar dat je er geen erg in had. Van mezelf weet ik in elk geval dat ik zulke dingen eigenlijk niet opmerkte, toen ik net predikant was. En als iemand ronduit tegen me zei: "ik heb zo'n hekel aan mezelf", dan had ik de neiging dat weg te wuiven of weg te verklaren. Soms dacht ik ook nog: "ik weet wel mensen die meer reden hebben om zichzelf te haten...". Inmiddels weet ik natuurlijk maar al te goed: je kunt zo'n gevoel niet wegwuiven. Er zijn te veel mensen, die hier diep onder gebukt gaan en die er niet door functioneren in de omgang met anderen. Trouwens: ook in de omgang met God is dit een enorme handicap. Je kunt zo'n schil van schaamte en zelfhaat om je heen hebben, dat zelfs de goede woorden van onze Vader langs je heen glijden. Je zuigt de Bijbel-woorden over onze slechtheid in als een spons, en de woorden over Gods ontferming stuiten af als op een harde kokosnoot.

Jezelf liefhebben

Toen ik hier in de gemeente nadrukkelijk mee in aanraking kwam, ben ik er in een preek over het grote gebod eens op in gegaan. Het tweede deel van dat gebod luidt immers: "Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf" en betekent dat niet dat God ook van ons vraagt om onszelf lief te hebben? Ik kreeg daar toen kritiek op van iemand en die broeder had wel gelijk: het staat er niet met zoveel woorden als een gebod. We komen met een gebod mischien ook niet zoveel verder want dan heb je dubbel het gevoel dat je faalt. God wil dat ik mezelf liefheb, maar ik haat mezelf...

Toch is het duidelijk, dat het gebod "Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf" er wel van uitgaat, dat je ook jezelf liefhebt, anders heeft de vergelijking toch geen enkele zin? Ik denk ook aan het woord van Paulus in Efeze 5:29: "want niemand haat ooit zijn eigen vlees, maar hij voedt het en koestert het zoals Christus de gemeente". Dan gaat Paulus er toch vanuit, dat iedereen voor zichzelf in elk geval goed zal zorgen. En als je dan anorexia hebt? En als je jezelf dan

wel iets aan zou kunnen doen?

Het is waar: een gebod om jezelf lief te hebben staat er niet. Maar mag ik het eens, heel eenvoudig, zo zeggen: God houdt zoveel van ons, mensen, dat Hij het zich gewoon niet kan vóórstellen dat wij een hekel hebben aan onszelf. Hij heeft zoveel liefdevolle zorg aan ieder van ons besteed, dat Hij er zonder meer van uitgaat, dat wij die zorg ook aan onszelf besteden. En toch, de werkelijkheid van vandaag is voor velen zo anders...

Het gekke is: zo op het oog zitten mensen met schuldgevoel en minderwaardigheidsgevoel precies op de goede lijn voor het evangelie. Jezus zegt immers, dat Hij niet gekomen is voor de rechtvaardigen maar voor de zondaars. Zou schuldgevoel dan niet een enorme openheid voor het evangelie betekenen? En zijn mensen met een minderwaardigheidsgevoel niet bij uitstek geschikt om te leven naar het woord van Paulus? Hij vermaant ons, te leven "zonder zelfzucht of ijdel eerbejag; doch in ootmoedigheid achtende een de ander uitnemender dan zichzelf; en ieder lette niet slechts op zijn eigen belang, maar ieder (lette) ook op dat van anderen." Jezelf minderwaardig voelen lijkt naadloos aan te sluiten bij de ander uitnemender achten!

Jezelf een nul vinden

En toch gaat dit in de praktijk totaal niet op. Ik heb een jongen gekend, die helemaal vastliep in zijn minderwaardigheidsgevoelens en die zei: het staat er toch, dat je de minste moet zijn en jezelf moet opofferen? Ik heb toen geprobeerd duidelijk te maken dat 'jezelf niks vinden' echt iets anders is dan christelijke opoffering. Als je jezelf een nul vindt en je gaat dan jezelf voor die andere opofferen, dan offer je erg weinig! En als je de ander uitnemender acht vergeleken bij een nul, dan is dat niet zo eervol...

Het is goed om met deze gevoelens in gedachten allerlei kerkelijke taal eens opnieuw te horen. Veel kerkelijke termen komen immers totaal verkeerd over bij iemand die het uitgangspunt voor het grote gebod niet kent. Ik denk aan de zinsnede in het Avondmaals-formulier dat ieder zich beproeve of hij zichzelf mishaaft en zich voor God verootmoedigt. De bedoeling is, dat we een eerlijke hekel zullen hebben aan onze eigen zonden, maar komt het ook zo over bij iemand die zichzelf nog niet als een kostbaar schepsel van God heeft leren kennen? Bij de vragen voor Openbare Geloofsbelijdenis kwamen de woorden voor "dat u wegens uw zonden een afkeer hebt van uzelf". Jaren geleden kozen we in Rijswijk voor heel dat formulier een eigentijdse

tekst, waarin op dit punt staat "dat je een afkeer hebt van je boze aard en alle zonden in je leven" en ik ben erg blij met die verandering.

Het punt waar het om gaat is natuurlijk, om het met een oude uitdrukking te zeggen, dat God de zondaar liefheeft, maar de zonde haat. En zo zou, ideaal gesproken, een mens ook naar zichzelf moeten kijken. Hij zou zichzelf moeten aanvaarden zoals hij is, en tegelijk zo'n hekel aan z'n zonden hebben, dat hij ertegen blijft strijden. Voor de meeste mensen is het probleem, dat ze te weinig een afkeer van hun zonden hebben. Maar er zijn ook steeds meer mensen, die geblokkeerd worden door haat en minachting voor zichzelf, en dat is precies even mis! Ik weet nog steeds niet of dat een nieuw verschijnsel is. Ik kan me wel voorstellen, dat het in onze tijd waarin we zoveel conflicterende eisen op ons af zien komen, meer voorkomt. Een moeder die alleen moeder is, heeft het gevoel tekort te schieten omdat je ook maatschappelijk iets moet betekenen. Een vader, die alleen alleenverdiener is, heeft het gevoel tekort te schieten omdat hij ook moederlijke taken moet verrichten. Een burger van Nederland heeft het gevoel, dat we niks aan Bosnië doen. En er zijn nog veel meer eisen. Ben ik niet waardeloos als ik hier niet aan voldoe?

Een ander antwoord?

Van verschillende kanten, vooral op de Amerikaanse markt, verschijnen studies naar een Bijbels antwoord op deze vragen. Het gaat dan over de moeite, dat het evangelie van genade voor zondaren bij sommigen precies verkeerd overkomt. Wanneer je tegen hen zou zeggen: "je bent een zondaar en je kunt zelf niks, maar Christus heeft voor je betaald", dan gaat dat langs ze heen. Want dat "niks kunnen", dat vonden ze zelf ook al, maar ze gaan er een verkeerde kant mee uit.

Ik geloof er niets van, zoals wel bepleit wordt, dat we daarom voor mensen van nu een ander antwoord nodig hebben dan Christus' offer, omdat zonden het grootste probleem niet zijn voor de mensen. Maar ik geloof wel, dat we veel meer moeten leren de hele breedte van het werk van Christus door te geven. Het is niet alleen juridisch, in de betaling voor onze zonden. Christus' offer is immers bovenal een uiting van de oneindige liefde van God, waarmee Hij ons, mensen, onvoorwaardelijk liefheeft. Het evangelie is dus niet dat wij maar niks zijn; het is juist, dat God ons zoveel waard vindt, dat Hij ons niet verloren wil laten gaan.

Toen ik de concordantie raadpleegde

op het onderwerp "een afkeer hebben van jezelf", kwam ik als eerste tekst Leviticus 26: 11-13 tegen: "Ik zal mijn tabernakel in uw midden zetten, en Ik zal geen afkeer van u hebben, maar Ik zal in uw midden wandelen en u tot een God zijn en gij zult Mij tot een volk zijn. Ik ben de Here, uw God, die u uit het land Egypte heb geleid, opdat gij hun niet meer tot slaven zoudt zijn; Ik heb de stangen van uw juk verbroken en u rechttop doen gaan." Wat een prachtige tekst over Gods 'ja' tegen ons vinden we hier! God wil bij ons wonen, Hij aanvaardt ons en schenkt bevrijding om rechttop te gaan. De taal van het verbond klinkt erin door en die taal is juist voor ons zo rijk. Het verbond is immers, dat God ons aangenomen heeft vóórdat we zelf iets konden presteren. Abraham was in een diepe bewusteloosheid toen God het verbond met hem sloot. En tegelijk betekent het verbond, dat God ons een echte verantwoordelijkheid heeft gegeven. We zijn niet 'niks' voor Hem, maar we zijn partners in het verbond dat Hij sloot en Hij wil bij ons wonen.

Dominus of dominee?

Aanspreektitels raken uit de mode. Ministers werden vroeger aangesproken als excellentie, tegenwoordig is het op zijn best: mijnheer (of mevrouw) de minister. Een rechter werd vroeger tijdens de zitting aangesproken als edelachtbare, tegenwoordig is het: mijnheer (of mevrouw) de rechter. Alleen de Koningin wordt op Haar uitdrukkelijke wens aangesproken als: Majesteit.

Onder elkaar spreekt men ook niet meer met twee woorden, maar is het tutoyeren gewoonte geworden. En de voorname taal van vroeger is vervangen door de voornametaal, die overal wordt gebruikt om ministers, Kamerleden en andere hoogwaardigheidsbekleders aan te duiden. Vele kinderen tutoyeren zelfs hun ouders en noemen ze bij de voornaam.

Slechts enkele beroepen zijn er nog, waarvan men de naam gebruikt om de persoon aan te spreken. Afgezien van bakker of slager – althans wanneer deze als zodanig werkzaam zijn – zijn het eigenlijk alleen nog de dokter, de dominee, de professor en de burge-

meester, die met hun beroep worden aangesproken. De laatste raakt uiteraard zijn aanspreektitel kwijt als hij de functie verliest; een dokter, een dominee en een professor blijven echter tot hun laatste snik als zodanig aangeduid, ook als zij hun beroep niet meer uitoefenen.

De merkwaardigste titel is die van dominee. Het woord is afgeleid van het Latijnse dominus, dat weer zijn oorsprong vindt in het woord domus. Domus is huis en een dominus is een heer des huizes, later: een heerser, gebieder (vandaar het woord domineren). Iedere heer was vroeger een dominus, nu wordt het woord beperkt tot een predikant.

De aanspreekvorm van het Latijnse woord dominus is domine, later in het spraakgebruik verlengd tot dominee. Spreekt men een predikant aan, dan behoort men dus te zeggen: dominee. Maar heeft men het over een predikant, dan hoort men eigenlijk te spreken over een dominus. En van dat woord is de nog steeds in zwang zijnde afkorting ds. afgeleid. Hoe het ook zij, dominus of dominee, in beide gevallen zijn de heren wel eer waard.

Dit interessante artikel van de hand van Dr. Verplanke troffen wij aan in het chr. geref. weekblad: 'DE WEKKER'. Het lijkt ons niet nodig er iets aan toe te voegen. Dit wordt mee gemotiveerd door het feit, dat ik zelf dominee ben en daarom het gevaar loop mij in dit kader op glad ijs te begeven. En ik ga nu eenmaal niet graag onderuit!

Enschede

O. Mooiweer

W.J. van der Linde

De pijl

„Daar heb ik al die tijd op gewacht!” Met een blik in z'n ogen, die weinig goeds voorspelde, stond hij op, liep naar de deur, stak z'n hand op, sloeg de deur met een smak dicht en ging weg. Toen hij langs het raam liep, zwaaide hij nog één keer naar de lui binnen en verdween. Het was doodstil in de catechisatie-ruimte. Ik moest wat wegslikken en kon de eerste tellen geen woord uitbrengen. En toen we verder gingen met de les, was ik met m'n gedachten nog bij die jongen van 15 jaar.

Hij deed nooit mee. Integendeel: z'n houding was één luid protest. Hoofd op de tafel en als hij weer overeind kwam, hoorde je alleen maar een diepe zucht van verveling.

Toen, op die namiddag, was ik het zat. „D'r uit!”

Hij keek verrast op. Blij zelfs.

„Daar heb ik al die tijd op gewacht!”

Een paar jaar daarna had ik zo nu en dan wat contact met hem. Wat toeval- lig en oppervlakkig. Tot vier jaar later ik met een groepje jongeren, die nog met een draadje aan de kerk waren verbonden, een gesprekskring wilde vormen.

Hij had ondertussen een vriendin. Niet bij het geloof opgevoed.

Ik belde hem op. Of hij misschien mee wilde doen. Met z'n meisje. En nog vier anderen.

Het was even stil aan de andere kant van de lijn.

„Ben je er nog?”, vroeg ik.

„Bent u thuis?”, vroeg hij.

„Zeker!”

„Kan ik even komen?”

„Altijd!”

Zo zaten we na vier jaar weer tegenover elkaar.

Hij een beetje onrustig. Ik wat afwach- tend.

Ineens: „k Wou dat ik nooit iets van het evangelie had gehoord!”

Hij had het er uit gekwakt.

Met ook iets van een trilling in z'n stem.

„Hoe zo?”, was m'n vraag.

„Dan zou ik ook niet verloren kunnen gaan!”

Dat was bij hem gaan vast zitten, dat woord van Christus: 'Die de weg ge- weten hebben, maar niet gegaan zijn...'

Ik heb die pijl niet uit z'n hart getrok- ken.

Bang om verloren te gaan...

Hij is blijven komen. Samen met z'n vriendin en de anderen.

En zo heeft hij steeds meer van de weg geweten.

Kan echt geloof beginnen met 'bang- zijn'?

Johannes zegt toch in zijn brief: „In de liefde is geen vrees”?

Zeker, maar er is ook dat andere woord:

'Wie de Zoon niet heeft heeft het leven niet'.

Dat woord heeft die jongen in z'n hart geraakt.

H. Algra, Den Helder

In: Beweging

'Beweging' is een goed verzorgd tijdschrift dat wordt uitgegeven door de Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte. Nu is bekend dat niet iedereen zo geïnteresseerd in filosofische vraagstukken. Toch is het goed om voor het meest recent verschenen nummer extra aandacht vragen. Het gaat over een thema dat veel christenen bezighoudt: de verhouding tussen het christelijk geloof en andere godsdiensten. Het themanummer dient als voorbereiding op het (jaarlijks gehouden) Bewegingscongres op zaterdag 30 oktober a.s.

Terug naar het veelgodendom?

Vroeger was het zo dat het christelijk geloof een siamese tweeling vormde met de westeuropese cultuur. Omdat het westen ook veel meer macht had dan andere culturen leidde dit tot een (riskant) superioriteitsgevoel ten aanzien van het christelijk geloof..... Zo schetsen 3 redactieleden het verre verleden. Vrij vertaald: het christendom 'had niet gelijk' op religieuze gronden, maar omdat het westen zoveel macht had. Door het wegvallen van de toonaangevende positie van het westen, het feit dat het kloppend centrum van het christendom eveneens verplaatst lijkt te zijn naar andere werelddelen en door het 'stokken' van de secularisatie (!) is er nu een totaal andere ontwikkeling aan de gang. "Het westen is niet langer exporteur van ethisch en religieus gedachtegoed, maar importeur". Het is dus niet (meer) zo dat de moderne mens niet in een god gelooft; het lijkt erop dat het oude veelgodendom terugkeert. Het christendom is één van de vele mogelijke vormen van geloof geworden.

Hoe moeten we reageren op veranderingen in onze samenleving?

Vier auteurs hebben meegewerkt aan dit themanummer. Dr. G. van den Brink (werkzaam aan de theologische faculteit van Groningen) noemt o.a. de manieren waarop de christelijke kerk reageert op deze schokkende veranderingen. Naast ontkenning en aanpassing noemt Van den Brink een derde weg: de confrontatie. In relativering van je eigen waarheden ziet hij geen heil. "De vitaliteit van het christelijk geloof kan alleen maar aan het licht komen wanneer christenen zich met alle hun geschonken gaven inzetten voor de theoretische doordenking en praktische uitleving van alle vooronderstellingen en implicaties van het Evangelie" (66), zo besluit Van den Brink zijn bijdrage. Dr. R. Kranenborg (Theologische Fa-

culteit V.U.) vraagt zich af of we in een tijd van veelgodendom leven. Zijn antwoord is uiteindelijk ontkennend, omdat het oorspronkelijke polytheïsme een samenhangend geheel was en dat kun je in onze tijd met al die verschillende religieuze ideeën niet zeggen. Kranenborg stelt aan het slot van zijn bijdrage de vraag hoe het christelijk geloof vanuit haar eigen principes kan functioneren in een samenleving waarin zij een minderheid dreigt te worden. Hij noemt de opgave voor de christelijke kerk groter dan in het begin van onze jaartelling toen het hellenistische denken de samenleving stempelde.

Ook dr. J. Hoogland gaat in op de vraag of het veelgodendom terugkeert. Hij beschrijft in dit verband het postmodernisme en gaat in op de diagnose die Max Weber in zijn tijd gaf. 'Veelgoderij' zag Weber als een beeld voor de verschillende concurrerende waardenperspektieven die de moderne mens kan aanhangen en die onderling onverzoenbaar zijn. Het mag dan waar zijn dat de moderne mens op zoek is, stelt Hoogland, maar tot een werkelijk belijden, tot een zich laten aanspreken door God, komt het zelden.

Zijn alle godsdiensten gelijk?

Het laatste artikel in het themanummer van 'Beweging' is van de hand van drs. W.G. Rietkerk. Zijn alle godsdiensten gelijk? Hoe is men tot die vraag gekomen, hoe komt het dat men zo is gaan denken?

En als we beweren dat het christelijk geloof uniek is, hoe moeten we dan aankijken tegen de wereld van de godsdiensten? In een overzichtelijk schema legt Rietkerk uit wat de fundamentele verschillen zijn in visie op de mens, de wereld en God tussen de 3 wereldgodsdiensten. Ook vergelijkt hij de oorzaak en de 'therapie' die Boeddhisme, Islam en Christendom aangeven. "De Schrift leert ons duidelijk dat de God, die wij op unieke wijze leren kennen in Christus, de Schepper is van de gehele wereld en de Heer van alle volkeren".

Maar wat wil dat zeggen voor onze houding ten opzichte van andere religies? Zijn ze louter dwaling? Of zijn ze een voorbereiding op het ontvangen van het Evangelie, zoals de katholieke traditie ons voorhoudt? Rietkerk zoekt een antwoord op deze vragen in de Schrift. Aan de hand van (o.a.) Handelingen 14 : 16 legt hij uit dat het feit dat ook niet-christenen iets van God hebben kunnen ervaren Paulus er toch niet van weerhoudt om het Evangelie te verkondigen. "Juist omdat God zich al zolang met jullie heeft bemoeid, juist daarom kom ik nu die God ver-

kondigen, zoals Hij zich in Christus heeft doen kennen" (78).

Themanummer en congres

Het septembernummer van 'Beweging' (57/4) is te bestellen bij het Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Postbus 368, 3500 AJ UTRECHT, tel. (030)- 342030. De prijs bedraagt slechts 3 gulden (exclusief verzendkosten).

Tijdens het Bewegingcongres 1993 zullen spreken: Prof. dr. S. Griffioen (hoogleraar Sociale Filosofie aan de V.U.), drs. W.G. Rietkerk ('I Abri Nederland), dr. R. Kranenborg (godsdienstwetenschap V.U. Amsterdam) en drs. B. de Leede (Inwendige Zendingbond). Het congres wordt op zaterdag 30 oktober gehouden in het Aristo zalencentrum, Brennerbaan 150, (bij station) Utrecht-Lunetten. De kosten bedragen f 35, = / f 17,50 (studenten). Opgave bij het Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte.

Redactioneel

Door omstandigheden zal het tweede deel van het artikel van P.J. van Kampen over het proefschrift van dr. A. v.d. Dussen (Finney als Opwekkingsprediker) pas in het volgende nummer van Opbouw gepubliceerd worden.

Wie helpt?

Ten behoeve van het LANDELIJK ARCHIEF van onze kerken ben ik op zoek naar een nog goed functionerende bandrecorder, 2 of 4 sporen. Misschien hebt U die nog ergens in een hoekje staan. Wanneer U die niet meer gebruikt en U wilt er afstand van doen zoudt U hem dan willen afstaan aan het Landelijk Archief? Dat geldt ook voor 1 of 2 dossierkasten met 4 laden. Het zou fijn zijn als U op deze manier mee helpt het archief van de kerken op te bouwen. (Zie daarover het artikel in 'Opbouw' van 30 juli 1993.)

D. Smits, Koekoekstraat 25, 3136 XP Vlaardingen. Tel. 010-4746903

M.H.T. Biewenga, Emmeloord

Worsteling om Israël (1)

„Want zij begrepen dat Hij deze gelijkenis met het oog op hen gesproken had” (Lukas 19:19b)

In onze gemeente in Emmeloord heb ik onlangs in twee preken aandacht gevraagd voor de plaats van de Joden ten opzichte van het Evangelie van Jezus Christus. Hoewel wat daarbij naar voren kwam op zichzelf zeker niet spektakulair te noemen is, was het op een rij zetten van een aantal Schriftgegevens voor mijzelf toch een dusdanig verrassende bezigheid, dat ik het erop waag u in dit en het volgende nummer van Opbouw de (licht aangepaste) tekst van deze beide preken aan te bieden.

Deze eerste keer gaat het over:

Jezus en Israël volgens de gelijkenissen

Wij zijn geneigd gelijkenissen als het ware per stuk te lezen, los van elkaar, en ze dan in de regel nogal direkt op onszelf te betrekken. De gelijkenis van de verloren zoon bijvoorbeeld: dat vinden we een prachtige gelijkenis, omdat we geweldig blij worden van de verkondiging van de Here Jezus dat je als kind altijd bij Vader terug mag komen, wat er ook gebeurd is. Wat hebben wij een machtige Vader in de hemel!

Is het verkeerd om gelijkenissen zó te lezen? Nee. Maar voor een keer is het stellig ook de moeite waard om meerdere gelijkenissen op een rij te zetten, en dan eens een andere vraag te stellen; niet direkt: Wat betekent het voor ons, maar: wat betekende het toen? Hoe kwam zo'n gelijkenis over bij die mensen die daar op dat moment naar Jezus stonden te luisteren? Want de gelijkenissen zijn natuurlijk in eerste instantie door Jezus gesproken tot zeer konkrete mensen die daar en toen naar Hem luisterden. Wat hebben dié gehoord?

Met het oog op hen gesproken

Ik begin bij dat zinnetje uit Lukas 20, dat u hierboven ziet staan: „Zij begrepen dat Hij deze gelijkenis met het oog op hen gesproken had”.

Zij, dat zijn de overpriesters en de Schriftgeleerden; de mensen die aan het begin van het hoofdstuk (vers 2) Jezus' legitimatie in twijfel hadden getrokken, Zijn bevoegdheid om zulke dingen te doen als het reinigen van de tempel (19:45-48). Jezus is een charlatan, een kwakzalver; waar haalt zo'n man de lef vandaan om net te doen alsof Hij de waarheid in pacht heeft? „Zeg ons: krachtens welke bevoegdheid doet Gij deze dingen?” Op die vraag heeft Jezus geen antwoord gegeven; althans: niet rechtstreeks. Want als zij Zijn vraag over de doop van Johannes niet willen beantwoorden, dan zal Hij ook hun vraag naar Zijn bevoegdheid niet beantwoorden.

Maar vervolgens vertelt Hij een gelijkenis. Nee, niet rechtstreeks aan hen,

maar: „Hij begon tot het volk deze gelijkenis te spreken” (vers 9). Maar pas als je luistert met de oren van de Joodse leiders, hoor je wat Jezus hier werkelijk zegt: de wijngaard is Israël, de pachters zijn de leiders van het volk. En heel de geschiedenis van het volk van God tot Jezus' dagen toe wordt samengevat in die paar pen-seelstreken; knechten van God worden geslagen en met lege handen weggestuurd. Israël, de wijngaard des HEREN, brengt geen vrucht voort voor de grote Heer van de wijngaard. En tenslotte is daar Jezus; Hij die als laatste gezonden is, om nog één maal te proberen de vrucht van de wijngaard in ontvangst te nemen. Maar Hém grijpen de pachters, en ze maken het nog gruwelijker dan eerder; want deze gezant van Zijn Vader wordt door hen vermoord.

En dan kan er maar één ding gebeuren: dan moet de Heer van de wijngaard tenslotte wel ingrijpen; naar Zijn knechten hebben ze niet geluisterd, Zijn Zoon hebben ze gedood – „Wat zal dan de Heer van de wijngaard met hen doen? Hij zal komen en die pachters ombrengen en de wijngaard aan anderen geven”.

Waarschuwing

Is dit een definitieve veroordeling? Geeft Jezus hier een koele analyse van de stand van zaken; en is dit het onafwendbaar lot van deze pachters? Maar wie dat denkt heeft het nog niet begrepen. Een gelijkenis heeft altijd ook tot doel om mensen tot bekering te brengen. Het is nooit zo dat Jezus zegt: „Zo zal het gaan en daar kun je niks meer aan veranderen”, nee, 't is omgekeerd; Hij zegt: „Als jullie er niks aan veranderen, dan zal het zo gaan”. Alsjeblieft mensen: laat het niet zover komen, maar bekeer je. Nu de Zoon gekomen is: laat nu je verzet varen; en pas op: vergrijp je niet aan deze Zoon! Jezus waarschuwt. Jezus roept tot bekering. Nu het nog kan. Straks is het te laat.

En dan hun reactie; daar merk je al aan dat ze 't heel goed hebben begrepen. Ze vliegen op, en ze roepen het uit: „Dat nooit. Onmogelijk, dat de wijngaard van ons zou worden afgenomen. Aan óns heeft God de zorg toevertrouwd voor Zijn erfdeel. En dat zal nooit van ons worden weggenomen, in der eeuwigheid niet!”

Er zijn nogal wat mensen vandaag de dag, die hen dat nazeggen: „Dat nooit! Het is onmogelijk dat de wijngaard aan andere pachters wordt gegeven. Israël is en blijft de wijngaard des HEREN. En wat er ook gebeurt, Gods trouw is zo groot dat Hij Israël nooit zal laten vallen!”

De Schriftgeleerden en overpriesters

begrepen dat Hij deze gelijkenis met het oog op hen gesproken had. Ja, inderdaad: met het oog op hen. Hier wordt geworsteld om Israël. Hier wordt diep ernstig gewaarschuwd: „Israël, pachters van het oude verbond: denk erom: de wijngaard kan van jullie worden weggenomen. God de Here is niet verplicht om Zijn wijngaard voor altijd in jullie handen te laten! Bekeer je; nu het nog kan!”

De redding van Israël

Wat doet Jezus in deze gelijkenis? Nu, Hij probeert uit alle macht van Zijn liefde om het hart van Israël te winnen; en Hij doet dat door een zeer intense waarschuwing.

Die twee dingen moet u vasthouden: 't gaat om de redding van Israël – want dat is altijd het doel van Jezus: het redden van mensen – maar dat gaat in de relatie met Israël langs de weg van een wel heel dreigende waarschuwing.

Zeven gelijkenissen

Nu ga ik, veel korter, nog zeven andere gelijkenissen noemen, waarin ook diezelfde worsteling om Israël plaatsvindt. En telkens weer wil Jezus dat ene doel bereiken: dat Israël zichzelf zal herkennen in de spiegel die Hij het voorhoudt; Israël, dat zo tevreden is over zichzelf, dat vanuit de hoogte neerziet op andere volkeren – dat Israël wil Jezus ontdekken aan z'n zonde – om het te kunnen redden van de ondergang.

Ik loop ze met u door in de volgorde waarin ze in de bijbel staan; twee uit Matteüs, vijf uit Lukas.

De arbeiders in de wijngaard

In Matteüs 20:1-16 vertelt Jezus over die heer van de wijngaard die over de hele dag verspreid arbeiders aanneemt voor het werk in zijn wijngaard. En bij de uitbetaling verwachten zij die de hele dag hebben gezwoegd dat ze meer zullen krijgen dan de werkers van het elfde uur, die immers maar één uurtje zijn bezig geweest, in de avondkoelte, van 5 tot 6. Maar ze krijgen allemaal evenveel.

Herkent u Israël? Zij zijn degenen die de hele dag gezwoegd hebben in Gods wijngaard – dat erkent Jezus dus royaal! Zij hebben veel gedaan! Maar juist dat ze zoveel hebben gedaan in dienst van de Here kan een onoverkomelijke hindernis worden om vrijuit blij te zijn als de Heer van de wijngaard in Zijn goedheid ook aan anderen, uit genade, loon wil geven. Als er heidenen bijkomen, die God niet gekend hebben; als de muur tussen Jood en heiden door de komst van Christus wordt afgebroken: Jood, werker van het eerste uur: wat doe je dan?

Aanbid je dan die genade? Of word je jaloers, afgunstig? Buig toch alsjeblieft voor de goedheid van de Here!

De twee zonen

Matteüs 21:28-32: „Wil jij vandaag in mijn wijngaard werken?” vraagt de vader aan beide zonen. De eerste zegt Ja, maar doet het niet; de tweede zegt Nee, maar doet het tenslotte wel. Israël en de heidenen; het vrome Israël, en de hoeren en tollenaars. Israël zegt Ja: „Wij dienen de HERE”. Maar als het erop aankomt – en in Jezus komt het erop aan! – dan doen ze 't niet! Heidenen hebben eeuwenlang Nee gezegd. Op hoeren en tollenaars keek de vrome Jood diep neer. Maar als Jezus komt, dan zijn zij het, die hun knieën voor Hem buigen, en hun heil zoeken bij Hem.

De barmhartige Samaritaan

Lukas 10:25-37; daar geldt niet helemaal hetzelfde voor als voor de tot nu toe behandelde gelijkenissen. Maar met de keus voor eerst een priester en vervolgens een Leviet kiest Jezus toch stellig heel bewust de twee meest nadrukkelijke vertegenwoordigers van de godsdienst van Israël; dat wil zeggen van datgene waarin Israël zich nu juist het meest verheven voelde boven alle andere volken.

De HEER heeft Jakob uitverkoren om naar Zijn heilig Woord te horen. Zo deed Hij aan geen andre volken. Die woorden uit Psalm 147: Israël zong ze zelfbewust; want zij waren dan toch maar Gods volk; dat waren ze niet voor niks; en dat wilden ze weten ook. Maar de priester en de Leviet, de symbolen van Israëls religieuze superioriteit, falen in het herkennen van hun naaste. Van de wet weten ze alles af; de offers brengen ze keurig volgens het voorschrift – maar als de vervulling van Gods wil aan de kant van de weg op hen ligt te wachten, dan lopen ze er voorbij. In hun opvatting van godsdienst komt de naaste niet voor.

De onvruchtbare vijgeboom

Lukas 13:6-9: weer een gelijkenis over een wijngaard. Is dat toevallig: dat het daar zo vaak over gaat? Nee. Door heel de bijbel heen is de wijngaard immers een standaardsymbool voor het volk Israël. Dat hoefde je ook eigenlijk niet uit te leggen: de wijngaard is: Israël.

Nu, in deze wijngaard in Lukas 13 staat een vijgeboom die onvruchtbaar is. En de eigenaar zegt: „Nu zit er al voor het derde jaar geen vrucht aan die boom. Tuinman, hak hem maar om, dan kan ik er wat nuttigers voor in de plaats zetten”.

Maar de tuinman zegt: „Nee meneer, dat niet; nog niet. Laat ik er eerst nog een keer alles aan doen, misschien zijn er dan volgend jaar vruchten. En als er ook dan nog niks te vinden is, goed, dan moet het maar; hak 'm dan maar om”.

Israël: je krijgt nog uitstel; het is nog genadetijd. Maar weet dit wel: er komt

een eind aan; er is een moment waarop de vijgeboom wordt omgehakt. Als niets helpt; als zelfs de grootste genade van God, door Zijn eigen Zoon, nog niet bewerkt dat Israël vrucht draagt voor God, dan komt er een eind aan Gods genade-tijd.

De verontschuldigen

Lukas 14:15-24: de eerst-genodigden, de gasten die al lang geleden hun uitnodiging voor het feest hadden ontvangen, laten het afweten. Ze hebben het te druk met andere dingen. Belangrijke dingen, o zeker; maar tegelijk dingen die hen van het allerbelangrijkste afhouden.

Maar als zij het af laten weten, dan komt de nodiging tot de mensen die je er nooit zou verwachten, op zo'n feest: bedelaars, misvormden, lammen, blinden. En die komen wel. U herkent het nu: de eerst-genodigden, dat zijn de mensen die horen bij het volk van Israël; zo lang geleden al door God geroepen tot Zijn dienst.

Maar als eindelijk het feest begint; als – om het met een andere gelijkenis te zeggen – als de Brudegom er is, dan hebben zij andere dingen aan hun hoofd.

En Jezus zegt: „Niemand van die mannen die genodigd waren, zal van Mijn maaltijd proeven”.

De verloren zoon

In Lukas 15 staan de gelijkenissen van het verloren schaap, de verloren penning, en de verloren zoon. Gelijkenissen die Jezus vertelt (vers 2), omdat de Farizeeën en schriftgeleerden het maar niks vinden dat Jezus omgaat met tollenaars en zondaars.

In de laatste van die drie gelijkenissen, die van de verloren zoon, komt aan het eind opeens de oudste zoon opduiken.

Feitelijk zou hij voor het grote verhaal van de verloren zoon ook wel gemist kunnen worden. Toch haalt Jezus hem erbij. Waarom? Omdat deze jongen, deze zoon van zijn vader, model staat voor Israël. Zoals de religieuze leiders van Israël het niks vinden dat Jezus met dat minderwaardige volk omgaat, zo vindt de oudste zoon het knap waardeloos dat die losbol van een broer van 'm zó wordt ontvangen door zijn vader.

En let dan op met welk woord die gelijkenis eindigt; dat is de meest indringende nodiging die je je maar kunt denken: „Kind”, zegt de vader, „gij zijt altijd bij Mij, en al het mijne is het uwe. Wij moesten feestvieren en vrolijk zijn, want uw broer hier was dood en is levend geworden, hij was verloren en is gevonden”.

De Farizeeër en de tollenaar

In Lukas 18:9-14 vertelt Jezus over de Farizeeër en de tollenaar, die beiden naar de tempel gaan om te bidden. En weer zoekt Hij, met alle macht van Zijn liefde, het hart van het oude Godsvolk: Israël, herken jezelf in die Farizeeër; die man die doet alsof hij met God

spreekt, maar die in werkelijkheid alleen een gesprek met zichzelf voert. Israël, bekeer je! Kom tot Hem, de levende steen, door de mensen wel verworpen, maar bij God uitverkoren en kostbaar!

„Want zij begrepen, dat Hij deze gelijkenis – en maak daar nu maar meer-voud van: dat Hij deze gelijkenissen met het oog op hen gesproken had”.

De Messias van Israël

Wat leren we hier nu van? Wat levert ons deze zoektocht op? Ik denk in elk geval twee dingen. In de eerste plaats dat we er weer met onze neus op gedrukt worden hoe intens Jezus probeert om Gods oude volk te bewegen tot het geloof in Hem, de beloofde Messias. „Israël, hoor toch! Hier is uw heil! Hier is de verlossing!”

Maar dan in de tweede plaats ook, hoezeer alles dan ook hangt aan Hem, Jezus Christus, de Zoon van God.

Is Israël vandaag nog het volk van God? Dat is de grote vraag; die zeer verschillend beantwoord wordt. Als je nu al deze gelijkenissen bij elkaar neemt, dan moet je zeggen: het middelpunt ervan, degene om Wie alles draait, dat is de Here Jezus; of dat nu met zoveel woorden gezegd wordt of niet, maar Hij die de gelijkenis vertelt, Hij is er ook het middelpunt van. En wat elk van die gelijkenissen wil bereken, dat is dat Israël zich zal bekeren, en z'n knieën zal buigen voor deze Messias die door God gezonden is. Dat is de worsteling die hier gaande is.

Is Israël vandaag nog het volk van God? Wie die vraag wil beantwoorden, buiten het geloof in deze zelfde Messias Jezus om, die komt verkeerd uit. Aan Hem hangt ook Israëls heil. Israël is het volk van God: *alleen door het geloof in Jezus Christus.*

Zonder dat geloof is Israël ook vandaag nog de zoon die Ja zegt en Nee doet, de pachter die de vrucht niet opbrengt, de vijgeboom die ondanks alle goede zorg teleurstelt, de oudste zoon die weigert het feest te vieren. Hoor het intense verdriet van Jezus, als Hij het uitroept, vlak voor Zijn lijden en sterven: „Jeruzalem, Jeruzalem, dat de profeten doodt, en stenigt wie tot u gezonden zijn, hoe dikwijls heb Ik uw kinderen willen vergaderen, gelijk een hen haar kuikens onder haar vleugels vergadert, en gij hebt niet gewild” (Matteüs 23:37).

Gij hebt niet gewild...

Laat ons gebed voor Israël tot de Here komen.

En laat onze levenswandel zo zijn, dat niet eens van ons hetzelfde gezegd moet worden. Laten wij onze knieën werkelijk, elke dag van ons leven, buigen voor Hem, onze Heer en Heiland. En laten we, kon het zijn, op deze manier tot een getuigenis zijn voor Israël en het oude volk van God brengen tot jaloersheid. Ach, wat blijven we daar ver onder! Heer, schenk ons allen Uw genade!

M.R. van den Berg, Groningen

Verzocht in de woestijn (Matth. 4:1-11)

III. Verzocht inzake de weg naar het Koningschap (Matth. 4:8-11)

Ontsluiten

Als Gods Geest mensen aangrijpt, kan Hij hun gezichtsvermogen op een bijzondere wijze ontsluiten. Dan zien ze dingen die anderen niet zien en die ook zichzelf op andere momenten niet zien. Een voorbeeld daarvan is de apostel Johannes. Het ene moment ziet hij vanaf de aarde wat zich afspeelt in de hemel. Het andere moment overziet hij vanuit de hemel de hele aarde en wat daar gebeurt. En weer een andere keer ziet hij in prachtige, indrukwekkende vergezichten de nieuwe aarde.

Maar ook de geest uit de afgrond kan ons gezichtsvermogen bespelen. Dat doet hij ook bij Jezus. Daarvoor wordt Jezus eerst weer door hem meegenomen. We hebben bij vss. 5-7 al gezien hoe ingrijpend dat is. Om enigszins aan te geven wat we ons daarbij moeten voorstellen, verwijs ik naar 2 Cor. 12, waar Paulus vertelt dat hij weggenomen werd tot in de derde hemel, naar het paradijs (vss. 2-4). Tot twee keer toe vermeldt hij daar, dat hij niet weet of dat in of buiten het lichaam plaatsvond. Met andere woorden: iets dergelijks kan op twee manieren gebeuren en wel zó dat je er met huid en haar bij betrokken bent en het ook lichamelijk meemaakt, maar het kan ook zo zijn dat je er slechts voor een deel bij betrokken bent, dat je geest wordt weggevoerd en je lichaam gewoon blijft waar het is.

Dat laatste was bijvoorbeeld het geval met Johannes op Patmos. Tijdens zijn visioenen is hij niet van Patmos weg geweest. Lichamelijk was hij daar van top tot teen aanwezig. Maar toch werd hij weggevoerd in de geest op een hoge berg (21:10). En daar werd hem de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem getoond. Hij had er een prachtig uitzicht op. Iets dergelijks gebeurde ook met Jezus. Hij werd weggevoerd naar een hoge berg en daar werden alle koninkrijken der wereld en hun heerlijkheid aan Hem getoond.

Aanbod

Ook hier is het schokkend om te zien dat de satan over de huiveringwekkende macht beschikt de Zoon van God te kunnen manipuleren, mee te voeren en Hem van alles te laten zien. Alle pracht en praal van de wereld, alles wat in deze wereld indrukwekkend is, krijgt Jezus te zien. En dat is nogal wat! Politieke en militaire macht, reusachtige schatkamers vol goud, zilver en edelgesteenten, de triomfen van wetenschap en techniek, de hoogtepunten van kunst en cultuur: dat alles zag Jezus aan zijn ogen voorbijtrekken.

Dat alles zal ik U geven, zei de satan.

Heel die verblindende schittering, de onbegrensde macht over alle volken, het onbeperkte beschikkingsrecht over alle rijkdommen, schatten en mogelijkheden op aarde. Dat alles, niets uitgezonderd, geef ik aan U, Jezus van Nazareth, Zoon van God en Zoon des mensen. U hebt het voor het grijpen. De satan citeert er geen bijbeltekst bij. Dat zou trouwens gemakkelijk genoeg geweest zijn, want ook volgens de Schrift zou al die rijkdom immers voor Hem zijn.

We kunnen daarbij denken aan Ps. 72, waar de Messias-koning getekend wordt. Hij heerse van zee tot zee, van de rivier tot de einden der aarde. Koningen zullen hem geschenken brengen en schatting offeren. Men zal hem van het goud van Scheba geven. Daar staat het ondubbelzinnig. De Messias-koning zal alle macht op aarde bezitten. Al die rijkdom zal aan zijn voeten gelegd worden. Hij zal er vrij over kunnen beschikken.

We kunnen ook denken aan Jes. 9:5,6: een Zoon is ons gegeven, de heerschappij rust op zijn schouders en groot zal de heerschappij zijn op de troon van David. Ook Zach. 6:13 kan hier genoemd worden: de Messias zal als heerser zitten op zijn troon en met majesteit bekleed zijn; zijn heerschappij zal zich uitstrekken van zee tot zee en van de rivier tot de einden der aarde.

Aansluiting zoeken

Om die heerschappij te verkrijgen was Jezus gekomen. Hij moest erop aan werken dat Hij als koning zou heersen. Wat de satan Hem aanbiedt, is dus niet volkomen vreemd aan zijn opdracht en ligt niet buiten zijn gezichtsveld. Integendeel. Hij wist dat Hem alle macht gegeven zou worden. Maar Hij wist ook dat Hij dat pas bereiken zou dwars door lijden en dood heen. Jes. 53:10-12 stond Hem om zo te zeggen op het lijf geschreven: wanneer hij zichzelf ten schuldoffer gesteld zal hebben, dan zal hij nakomelingen zien. Om zijn moeitevol lijden zal hij het zien. Daarom zal hij met machtigen de buit verdelen. Jezus had zich erop voorbereid dat zijn Vader Hem het koningschap zou geven in de weg van lijden en sterven.

En nu komt de satan en zegt: ik zal het U geven. Opnieuw knoopt hij dus aan bij iets dat voor Jezus van groot belang is en waar Hij naar uitzielt. Daarin ligt ook de kracht van de verzoeking. Het hoort bij de methode en techniek van de satan dat hij bij het verzoeken aansluiting zoekt bij wat iemand graag wil.

Dat is ook heel begrijpelijk. Als je een jongen die dolgraag een duur fototoe-

stel wil hebben, zo'n toestel in het vooruitzicht stelt op voorwaarde dat hij op school goed zijn best doet, zal hij waarschijnlijk inderdaad zijn best gaan doen. Het in het vooruitzicht gestelde toestel stimuleert hem. Maar als je hem iets in het vooruitzicht stelt dat hem helemaal niet interesseert, is er geen sprake van een stimulans. Om iemand ergens toe te krijgen moet je inspelen op wat hij graag wil.

Dat doet de satan hier. Hij weet dat het toekomstige koningschap Jezus bezighoudt. Daar knoopt hij bij aan. Want hij beseft: als ik Jezus dat koningschap, het bezit van alle macht en luister en rijkdommen, in het vooruitzicht stel, kan ik zeker zijn van zijn aandacht, want Hij is daarin geïnteresseerd. En daarom zegt hij: dat alles zal ik U geven.

Geen bluff

Ik. Is dat geen bluff van de satan? Kan hij dat terecht zeggen of is het een leugen? Op die vraag moet in tweeërlei zin geantwoord worden.

In de eerste plaats moet gezegd worden dat het geen bluff van de satan is, want hij is immers de overste van deze wereld. Dat is een naam die Christus hem gegeven heeft (Joh. 12:31; 14:30; 16:11). Daarmee is gezegd dat hij deze wereld in zijn greep heeft. Dat is de realiteit.

In de oudtestamentische tijd had hij heel de wereld op Israël na in zijn greep. En zelfs Israël bevond zich meer dan eens voor het grootste deel in zijn kielzog. Het is werkelijk indrukwekkend om te zien hoe groot zijn macht is. Het verlossingswerk van God lijkt angstig klein en armoedig in vergelijking met de massieve invloed van de satan. Deze wereld met alles wat erin is, is weliswaar het eigendom van God, want Hij heeft het alles gemaakt. Maar ze is bezet gebied. De satan heeft een invasie op touw gezet. En de mens haalde hem binnen in Gods schepping. De mens fungeerde als een vijfde colonne. En zo kon de satan de wereld bezetten, op een klein stukje na, Israël, waar God hem nooit volledig liet slagen en zo de weg naar de toekomstige bevrijding van de wereld uit de macht van de satan opende. Vanuit deze gezichtshoek gezien is het voorstel van de satan dus geen bluff en grootspraak.

Je zou het kunnen vergelijken met demonstranten die een of ander gebouw bezet houden. Ze hebben niet de bevoegdheid daar de dienst uit te maken, maar doen het wel. Dat gebouw is op dat moment in hun macht. Dat is de feitelijke situatie. En vanuit die situatie kunnen ze zeggen: als aan onze eisen wordt voldaan, zullen we het gebouw

ontruimen. Dat is geen bluf maar spreken vanuit een onderhandelingspositie.

Wel bluf

Anderzijds moet er in dat geval toch weer wel van bluf gesproken worden. Want als de politie ingeschakeld wordt om het gebouw te ontruimen, blijkt dat de macht van de bezetters uiteindelijk geen reële basis had.

Dat geldt ook met betrekking tot de satan. Hij bluft niet. Hij heeft de wereld werkelijk in zijn greep. De volken lopen allemaal achter hem aan. Daarom kan hij met zijn voorstel komen en tot Jezus zeggen: dit alles zal ik U geven als U mij aanbidt.

Aan de andere kant is er wel sprake van bluf, want zijn macht over de wereld heeft geen reële basis. Maar om dat te zien, het vast te houden en ervan uit te gaan is geloof nodig in God en zijn verlossingswerk. Want als je zonder geloof rondkijkt in deze wereld, komt de macht van de satan op een overweldigende wijze op je af. In die feitelijke macht ligt de kracht van de verzoeking die nu op Jezus afkomt. Kijk eens, zegt de satan tot Hem, al die macht en heerlijkheid en rijkdom van de wereld zijn van mij. Maar ik ben bereid dat alles weg te geven. Op een heel simpele manier kan het uw eigendom worden.

Paraplu

Wat zal Jezus doen? Zal Hij alleen maar oog hebben voor de macht die de satan op dat moment bezit? Zal Hij alleen maar zien wat voor ogen is? Of zal Hij achter de buitenkant van de dingen God zien staan?

Als Jezus onder de indruk is geraakt van de macht van de satan, zodat die zijn zicht op God belemmert en blokkeert, is er een voedingsbodem ontstaan voor het luisteren naar de satan en het gehoor geven aan zijn voorstel. Dat moeten we ons goed bewust zijn. Wanneer we ons door de omstandigheden of door bepaalde gebeurtenissen het zicht op God laten ontnemen, zijn we een gemakkelijk doelwit van de satan. Wanneer we onder de indruk raken van wat er in ons leven en in de wereld om ons heen gebeurt en ons er zó door laten overspoelen, dat Gods Woord en beloften ons uit handen glippen en ons niets meer te zeggen hebben, dan zijn we weerloos geworden voor de aanvallen van de satan. Wanneer het stortregent en je loopt buiten onder een paraplu, geniet je een redelijke bescherming en word je niet doornat. Maar als je geen paraplu bij je hebt, heb je geen enkele bescherming. Dan ben je in een mum van tijd door en door nat en door-

weekt. Gods Woord en beloften zijn als zo'n paraplu. Alleen als we die paraplu gebruiken, houden we zicht op God en doorzien we de verzoeking van de boze. Het is van wezenlijk belang die paraplu altijd bij de hand te hebben.

Weg van de minste weerstand

De satan confronteert Jezus met de realiteit van zijn macht en zegt dan: ik weet dat U gekomen bent om mij deze geweldige macht te ontnemen. U wilt dat doen langs de weg van lijden, kruis en dood. Nog afgedacht van de vraag of die weg U werkelijk naar het beoogde doel brengt, is er geen moeilijker en miserabeler methode denkbaar. Waarom gooien we het niet met elkaar op een accoordje? Ik ben bereid U al die koninkrijken met hun heerlijkheid, macht en rijkdom op een presenteerblaadje aan te bieden. U kunt dat alles in bezit krijgen op een veel eenvoudiger en plezieriger manier dan U denkt. Er is geen levenslange moeilijke gang voor nodig. Het kan op een heel simpele manier. U hoeft U slechts een ogenblikje voor mij in het stof te werpen en mij hulde te brengen. Ik vraag niet meer dan dat U even voor mij door de knieën gaat en mijn machtspositie erkent.

Dat is inderdaad heel wat gemakkelijker dan de weg van het lijden gaan. Het kost heel wat minder inspanning en uithoudingsvermogen. Het is de weg van de minste weerstand, van het snelle, gemakkelijke succes. Maar als Christus die weg gekozen had, zou hij ondervonden hebben hoe voos en onbetrouwbaar het woord van de satan is. Dan zou Hij erachter gekomen zijn dat de satan ten diepste toch blufte. En Hijzelf zou, net als de eerste Adam, in de greep van de satan gekomen zijn en zo Gods verlossingsweg onbegaanbaar gemaakt hebben. Gelukkig had Jezus de paraplu van Gods Woord op. Die beschermde Hem tegen de verzoeking. Met Ef. 6:17 kunnen we ook zeggen: Hij had het zwaard van de Geest, Gods Woord, bij de hand en verjoeg daarmee de satan. De laatste Adam is in de verzoeking staande gebleven. Alle aanvallen van de boze ketsten af op zijn geestelijke wapenrusting. En zo bleef de weg naar de definitieve bevrijding van deze wereld uit de macht van de satan, de weg naar het paradijs, open.

Op weg naar het paradijs

In de kracht van Gods Woord bleek Jezus sterker dan de satan. Maar nog steeds gaat de satan op aarde rond als een briesende leeuw op zoek naar prooi. Daarom hebben wij nog dezelfde strijd te voeren, een strijd niet tegen vlees en bloed maar tegen de

verleidingen van de duivel (Ef. 6:11,12). In diens tactiek is niet veel verandering gekomen. Hij zoekt aansluiting bij onze omstandigheden en probeert dan onze afhankelijkheid van Gods Woord te ondermijnen of ons tot een Schriftgebruik te verleiden waardoor we God voor onze eigen karretjes spannen of ons zover te krijgen dat we om ons doel te bereiken voor hem door de knieën gaan. Dat laatste kan heel verleidelijk zijn als je iets bereiken wilt in het leven. De weg daarheen is vaak lang, moeizaam en inspannend. Als je die zware weg nu omzeilen kunt door eventjes de hand te lichten met je christen zijn, dan is dat toch heel aantrekkelijk! Er is maar één manier om die verzoeking te weerstaan: net als Jezus het zwaard van de Geest hanteren, de paraplu van Gods Woord en beloften boven je hoofd houden. Als je dat doet, ben je op weg naar het paradijs. Dat blijkt bij Jezus. Als Hij de satan heeft weerstaan en weggejaagd, komen er engelen, niet om Hem, zoals bij de eerste Adam het geval was, met vlammeende zwaarden weg te drijven, maar om Hem te dienen. En zoals Adam in het paradijs ongedwongen omging met de dieren, was ook Jezus bij de wilde dieren, vertelt Marcus (1:13). Dat is al even een voorproefje van het messiaanse rijk (vgl. Jes. 11:6-8; 65:25). Nu de laatste Adam de verzoeker heeft weerstaan, zijn we met Hem op weg naar het paradijs, waar het messiaanse koningschap van Jezus ten volle realiteit zal zijn.

D. Holwerda, Zuidhorn

Man - en - Vrouw (1)

In zijn boek *'Emancipatie en Bijbel'*, 3de druk, Amsterdam 1975, heeft Prof. Dr. J. van Bruggen zich beziggehouden met 1 Cor. 11, 2-16, een lastig bijbelgedeelte. Op enkele punten van deze Schriftstudie, die het lezen zeker waard is, wil ik hier ingaan.

De gevoelswaarde van de 'palla' in de oudheid

Allereerst op wat collega Van Bruggen op blz. 45/46 schrijft over de hoofdbedekking van de vrouw. Hij zegt daar: „Vrouwen droegen in Korinthe, zoals ook elders in Griekenland en Italië, meestal een kleed waar een omslagdoek bij hoorde, een soort stola, die men over het hoofd kon slaan. Vroeger was het zelfs zede geweest om in het openbaar niet te verschijnen zonder deze *palla* over het hoofd te hebben geslagen. In Paulus' dagen was de vrouw vrij om deze *palla* over het hoofd te dragen of haar teruggeslagen te laten. Men kan dit enigszins vergelijken met een stola of een capuchon, die zowel teruggeslagen als over het hoofd getrokken gedragen kan worden. Een dergelijke bedekking over het hoofd kenden de mannen niet. Dat was ook geen wonder. Want de *palla* was van huis uit het teken voor de vrouwelijke onderdanigheid en teruggetrokkenheid. Niet de man, maar de vrouw, moest zich omhullen. En ook al was er in de hellenistische wereld veel veranderd in de positie van de vrouw en al was het geen eis meer om in het openbaar de *palla* over het hoofd te dragen, de gevoelswaarde van deze dracht bleef gelijk. Daarom kon men met opzet de *palla* teruggeslagen laten om te demonstreren hoe men zich als vrouw vrij voelde. De *palla* kon ook kwasi-bedeest omgeslagen worden. En in kringen waar men de vrouw vooral als bescheiden huisvrouw wilde zien, kon men de regel stellen dat de vrouwen in het publiek toch de *palla* maar altijd over het hoofd moesten dragen. Het gebruik varieerde sterk, zoals ook blijkt uit afbeeldingen uit die tijd. Maar de gevoelswaarde bleef van kracht: het dragen van bedekking over het hoofd is typisch vrouwelijk en is teken van vrouwelijke teruggetrokkenheid ten opzichte van de man.”

Een illustratieve tekst

Dat ik op dit gedeelte nu inhaak, heeft een bijzondere aanleiding. Dezer dagen kwam ik nl. bij de bewerking van de scholia op Aristophanes' *Lysistrata* een passage tegen die de hier door vBr. getekende 'gevoelswaarde', die men in de oudheid aan die vrouwelijke hoofdbedekking toekende, duidelijk onder woorden brengt. Aristophanes, de geniale atheense

comediedichter, heeft nl. o.a. een blijspel geschreven – het werd opgevoerd in 411 v. Chr. – dat naar de hoofdperson van *Lysistrata* heet. Deze vrouw heeft een sprekende naam meegekregen: 'legerontbindster'. Zij, en andere vrouwen met haar, komen nl. in verzet tegen de maar voortdurende oorlog die haar mannen met Sparta voeren.

Zij wordt echter in haar protest-actie niet ongemoeid gelaten door de autoriteiten. In v. 387 verschijnt een 'proboulos' ten tonele, een lid van het in 413 (na de nederlaag op Sicilië) ingestelde bijzondere college, dat door zijn wijze praeadviezen de atheense staat voor rampen diende te hoeden. Deze raakt in een lange discussie met *Lysistrata* en nog twee andere vrouwen gewikkeld.

In het heetst van die woordenstrijd voegt *Lysistrata* hem toe: „Hou je mond!” (v. 529). Waarop hij geërgerd reageert met de woorden: „Ik voor jou mijn mond houden, verwenst mens? En dat nog wel terwijl je een *kalumma* (eig. 'bedekking') om je hoofd draagt! Ik zou nog liever doodgaan!” Heel komiek repliceert dan *Lysistrata*: „Wel, als het bij jou daarop vastzit, ... hier! Daar heb je mijn *kalumma*. Pak aan, doe dat om je hoofd, en hou dan je mond!”. Waarop haar beide medestanders den man nog meer voor spot zetten door hem een mand met wol – en mogelijk ook nog een spinrokken¹ – in de handen te duwen, en hem te adviseren voortaan maar 'bonen kauwend' – dat deden de dames vaak onder het werk – wol te kaarden². De vrouwen zullen zich dan – zo zeggen ze – wel met de oorlog redden!

Een antieke verklaring

Nu zijn ons op de teksten van Aristophanes' blijspelen verklarende aantekeningen in het Grieks, zogenaamde *scholia*, overgeleverd. (Doorgaans vindt men ze in de marge van de comédie-tekst bijgeschreven, precies zo, als men later de kanttekeningen op de Statenvertaling uitgaf.) Voor zover oud – en onder die categorie ressorteren die op de *Lysistrata* allemaal – gaan deze scholia terug op de alexandrijnse geleerden, die vanaf ± 300 v. Chr. aan dit soort tekstverklaringen werkten.

Op de bewuste woorden van den 'proboulos' uit v. 530 („en dat nog wel terwijl je een *kalumma* om je hoofd draagt”) is ons nu het volgende scholion bewaard gebleven: „Zij (t.w. de vrouwen) dragen *kalummata*, omdat ze geen vrijheid van spreken hebben en op het huis³ passen”.

Frappant is in deze verklaring, dat het *kalumma* van een vrouw blijkbaar niet maar als een symbool van de ondergeschiktheid in het algemeen van een

vrouw werd aan gevoeld, maar dat de ondergeschiktheid waarvan het *kalumma* sprak met name twee punten lijkt te hebben gegolden: a) de beperking in het roeren van haar mond; b) haar teruggetrokken zijn uit het publieke leven. (Zoals oudtijds de Groeningers zeiden: „Vraauw en poes heuren in hoest”.)

Het zijn juist die twee punten in de antieke gedragscode voor de vrouw, waarbij Paulus zich herhaaldelijk aansluit. (Al blijft hij daarbij niet staan, zoals vBr. terecht beklemtoont.) Men vergelijk 1 Cor. 14, 34.35 en 1 Tim. 2, 11.12⁴.

Een macht op het hoofd

Mijn tweede opmerking is niet, zoals de eerste, verbijzonderend-illustratief, maar kritisch van aard. Ik maak ze met enige schroom, omdat ik Van Bruggens (voor zover ik weet *nieuwe*) uitleg van een uiterst moeilijke tekst meen te moeten verwerpen, zonder evenwel met enige zekerheid daarvoor een andere in de plaats te kunnen stellen.

Het gaat mij om v. 10 „Daarom moet de vrouw een macht op het hoofd hebben terwille van de engelen”. vBr. wil deze tekst zó weergeven: „Daarom behoort de vrouw macht te hebben over haar hoofd”, wat hij vervolgens aldus parafraseert: „Omdat de vrouw er is om de man, behoort zij niet haar eigen hoofd te volgen, maar zich te schikken onder de man als haar hoofd: zij moet zo haar hoofd in bedwang houden en zichzelf onder controle hebben als vrouw” (blz. 64/65; cursivering van mij, D.H.).

Ofschoon ik met v.Br. meega in het afwijzen van andere verklaringen die hij de revue heeft laten passeren, acht ik toch ook zijn weergave onaanvaardbaar. Het volgende pleit daartegen:

A. De grammaticale constructie

'Exousia echein epi + gen.' kan weliswaar betekenen: 'macht hebben over...', maar dan in dié zin, dat in de genetivus *het gebied* is uitgedrukt waarover een hoger geplaatste je zeggenschap heeft verleend. Dat is duidelijk het geval in de door vBr. voor zijn opvatting aangehaalde teksten: Dan. 3, 30 (LXX) „Zo stelde de koning, door aan Sadrach, Mesach en Abed-nego *macht te geven over het land*, hen aan als regenten. Op. 2, 26 „Ik (d.i. Gods Zoon, vgl. v. 18) zal hem *macht geven over de heidenen*”. Op. 11, 6 De twee getuigen „*hebben macht over de wateren*, om die in bloed te veranderen” (de competentie dus die God eertijds aan Mozes gaf, Ex. 4, 9). Op. 14, 18 Er komt opnieuw een engel ten tonele, ditmaal een „die *de macht had over het vuur*”. Op. 20, 6 „Over hen (nl. die deel hebben aan de eerste

opstanding) heeft de tweede dood geen macht". Telkens gaat het om een juridische bevoegdheid over een bepaald domein, die door een koning (hetzij Nebukadnezar, hetzij God of Christus) aan bepaalde figuren wordt verleend (c.q. onthouden; zo in de laatste tekst).

Men mag niet uit het oog verliezen, dat het zelfstandig naamwoord *exousia* correspondeert op het werkwoord *exesti*. Nu betekent *exesti moi*: het is me geoorloofd, ik heb toestemming. *Exousia* is dan ook in eerster instantie een toestemming, een volmacht. Wil men nu, zoals vBr., de verbinding 'exousian echein epi ...' naar analogie van bovengenoemde teksten verstaan, dan zou onze tekst betekenen: aan de vrouw moet haar hoofd als domein worden toegewezen waarover haar competentie gaat. Maar dát is niét de zin waarin vBr. de bewuste woorden opvat. (Het zou ook nauwelijks een zinnige verklaring genoemd kunnen worden). Hij wil ze zo verstaan: de vrouw moet zorgen, dat ze haar hoofd onder bedwang, onder controle houdt. Maar dat kan men m.i. in het Grieks zo niet uitdrukken.

Ik weet wel, dat 'exousia' in het NT af en toe van de betekenis 'juridische competentie' overhelst naar de betekenis 'daadwerkelijke beheersing' (of, zo men wil, 'bedwang, controle'). Echter: waar Paulus dat bedoelt, bezigt hij een andere constructie: 1 Cor. 7, 37 de man „die geen nood heeft, maar zijn wil⁶ in bedwang heeft ...". Daar is 'exousian echein' nl. verbonden met het voorzetsel *peri*. En het lijkt me nauwelijks denkbaar, dat ook *epi* in die zin zou worden gebruikt. Dit voorzetsel heeft nl. ook zonder de verbinding met *exousia* de functie het terrein van iemands competentie af te bakenen, vgl. Liddell-Scott-Jones, s.v. A III 1, waaraan ik de volgende voorbeelden ontleen.

Bij Plutarchus vinden we het zo o.a. in *Pyrrh.* 5, waar Myrtilus heet 'ho *epi* tou oinou', d.w.z. de man die over de wijn (van den koning) ging. (Een collega van Nehemia, om zo te zeggen.) Eveneens in *Oth.* 9, waar het van den rhetor Secundus heet 'epi toon epistoloon genomenos tou Othoonos', d.w.z. dat hij was aangesteld over de brieven van Otho, m.a.w. als diens secretaris. Overigens gebruikt ook Herodotus het bewuste voorzetsel reeds in diezelfde zin. In 5, 109 lezen we, dat de jonische veldheren een voorstel van den tyrant van Cyprus afwijzen met deze woorden: „De 'Bondsdag' van de Joniërs heeft ons erop uitgestuurd om de zee te bewaken, niét om onze schepen aan de Cypriërs over te dragen, en dan zelf als infanteristen de Perzen aan te vallen. Wij nu zullen trachten ons dapper te verweren in dié sector waarover

wij zijn aangesteld ('ep' hou etachthèmen').

B. De stilistische opbouw

Zoals uit het boven van blzz. 64/65 geciteerde reeds kon blijken, laat vBr. v. 10 nauw aansluiten bij v. 9. Op blz. 63 zegt hij dat ook heel expliciet: „In de verzen 5-6 beperkte de apostel zich tot het bidden en profeteren, maar vers 10 is onbeperkt gesteld. Vers 10 sluit naar zijn algemene formulering beter aan bij de verzen 8 en 9, waar zonder nadere bepalingen de vrouw als heerlijkheid van de man is genoemd, die er is om de man.

Bij deze direct aan vers 10 voorafgaande woorden sluit Paulus aan." vBr. heeft blijkbaar niet bedacht, dat *motiveringen*, zoals de verzen 8 en 9 bevatten, bij Paulus nog al eens in *parenthese* (d.w.z. tussen gedachtenstreepjes) staan⁶. Wij moeten, om dat te laten uitkomen, bij het voorlezen onze toon iets verlagen; om dan wat volgt weer op gelijke hoogte te lezen als het aan de motivering(en) voorafgaande. Na zo'n tussenopmerking zet de apostel nl. zijn betoog weer voort, *aanknopen* bij wat aan die *tussenopmerking* voorafging. Zo ook hier: Paulus maakt in v. 10 de uitspraak af waaraan hij in v. 7 was begonnen. Met weglating van de verzen 8 en 9 maak ik de opbouw van de omringende tekst even schematisch duidelijk:

- a) „Een mán nl. moet zijn hoofd niét bedekken,
- b) beeld en luister van Gód als hij is.
- b1) Maar de vrouw is de luister van den mán.

.....
a1) Daarom moet de vrouw een exousia op haar hoofd hebben om de engelen".

Wat ik hierboven met a, b, b1, a1 heb gemerkt is een *chiasme* of kruisstelling. Dat is een stijlfiguur waarvan Paulus nogal royaal gebruikt maakt, en die ons bij de interpretatie van zijn woorden van groot nut kan zijn⁷. Ik geef een simpel voorbeeld in onze eigen taal:

„Op sinterklaasavond was er voor vader een nieuwe das en een sjaal voor moeder."

Wat over moeder verteld wordt is in omgekeerde volgorde gezet, vergeleken met wat over vader wordt verteld. De buitenste termen (de eerste van de eerste zin (voor vader) en de laatste van de tweede zin (voor moeder)) corresponderen op elkaar; en zo ook de binnenste termen (de laatste van de eerste zin (een nieuwe das) en de eerste van de laatste zin (een sjaal)). Nu, zo gaat hier, als Paulus over den man spreekt, *de opdracht* voorop (a); *de motivering* komt achteraan (b). Maar bij de vrouw neemt de apostel de omgekeerde volgorde: eerst komt de

motivering (b1), daarna de daarop berustende opdracht (a1).

De correspondentie van v. 10 („Daarom moet de vrouw een macht op het hoofd hebben") op het eerste stuk van v. 7 („Want een man moet het hoofd niet dekken"), die uit dit chiasme overduidelijk blijkt, wordt nog extra onderstreept, doordat Paulus in beide zinnen *opheilei* ('(hij/zij) moet') bezigt. Maar dan is er, dunkt mij, ook niet te ontkomen aan de conclusie, dat, waar de apostel het in v. 7 over *de hoofdbedekking* van den man heeft, hij ook in v. 10 over *de hoofdbedekking* van de vrouw spreekt.

C. Een interessante variant

Een aanwijzing temeer, dat het in v. 10 wel degelijk gaat over wat de vrouw op haar hoofd moet dragen, zie ik in de relatief zwak vertegenwoordigde variant die er hier op 'exousian' te vinden is, nl. 'kalumma', hetzelfde woord dat we daareven in Aristophanes' *Lysistrata* tegenkwamen. Gezien de zeer beperkte steun die deze lezing heeft, alsook vanwege het feit dat 'exousian' als veel *moeilijker* lezing de voorkeur verdient, zou ik er niet over peinen 'kalumma' als lezing in de tekst op te nemen. Maar als men zich bezint op de oorsprong van deze variant, dan lijkt het mij het meest waarschijnlijk, dat we hier te doen hebben met een oorspronkelijk bij 'exousian' bijgeschreven *verklaring*, die in een latere fase van de tekstgeschiedenis de oorspronkelijke *lezing* heeft verdrongen. Men vindt daarvan meer voorbeelden, o.a. in Jac. 2, 25, waar staat dat de hoer Rachab „de engelen in haar huis opnam". Omdat het woord 'engel' (eig. 'boodschapper') hier niet een hemels wezen aanduidt, maar de minder gewone betekenis 'verspieder' moet hebben, heeft iemand het waarschijnlijk nodig gevonden de verklaring 'kataskopous' (d.i. 'verspieders') tussen de regels of in de kantlijn erbij te zetten. In een bepaalde tak van de overlevering heeft dan deze verklaring de oorspronkelijke lezing verdrongen. Nu, als *lezing* komt het woord 'verspieders' hier niét in aanmerking, maar als *verklaring* wél.

En ook hier houd ik het erop, gezien met name het onder B aangevoerde argument, dat degene die het woord 'kalumma' in 1 Cor. 11, 10 op z'n geweten heeft, de tekst op dit punt recht heeft verstaan.

Bescheiden winst

Ik zei het al aanstonds: een enigermate zekere verklaring van v. 10 heb ik niet te bieden. Toch meen ik, dat mijn analyse van de tekst ons een klein stapje verder heeft gebracht. We weten nu m.i. met zekerheid, dat het in

v. 10 nog steeds gaat over de *hoofdbedekking* van de vrouw. Of ik dan geen enkel vermoeden heb t.a.v. de zin van v. 10? Jawel. En ik wil het – met de nodige reserve – wel noemen ook. Maar dan in een volgend artikel.

Noten

- 1 De tekst lijkt daar niet helemaal gaaf te zijn overgeleverd.
- 2 De vernedering die de proboulos in deze scène ondergaat zal het atheense publiek goed hebben aangevoeld. Zij zullen immers de mythe hebben gekend van Heracles die voor straf koningin Omphale moest dienen. Zij tooide zich met zijn wapens en leeuwehuid, hij zat met een 'tulband' om z'n hoofd samen met haar dienstmeisjes wol te spinnen. (Het tafereel is kostelijk verklankt door Camille Saint Saëns in zijn symfonisch gedicht 'Le rouet d'Omphale'.)
- 3 Op dit punt is de tekst bedorven overgeleverd. Er staat 'palin' (= 'opnieuw'). Maar dat geeft geen zin. Er moet iets gestaan hebben dat aangeeft, *waarop* ze moeten passen. Ik vermoed, dat 'palin' een (palaeografisch verklaarbare) verschrijving is van 'epaulin' ('hofstede, boerenwoning').
- 4 Men vergelijk ook mijn artikelje 'Achtergrondinformatie' bij 1 Cor. 14, 35 in Opbouw jrg. 26, blz. 65.
- 5 Dat woord heeft hier wel, evenals in Joh. 1, 13, betrekking op de geslachtsdrift.
- 6 Voorbeelden vindt men o.a. in 1 Tim. 3, 5, en 1 Cor. 4, 17a en 14, 31-33a. Zie over die laatste twee gevallen mijn Discussie-nota inzake vrouwelijke ambtsdragers (Opbouw, jrg. 21, nrs. 38-42; naderhand opgenomen in de brochure 'De plaats van de vrouw in de gemeente'), noot 2; alsmede mijn artikel *De omlijsting van 1 Cor. 14, 34.35*, dat al geruime tijd bij de redactie van Opbouw ligt, maar waarop – zoals deze mij aanstonds meedeelde – een embargo rust, totdat het definitieve rapport van de commissie 'De vrouw in het diakenambt' zal zijn uitgekomen. Ook Rom. 5, 7.8 lijkt mij onder dit type paranthesen te vallen. Een extreem lange onderbreking voor het inlassen van een motivering geeft Ef. 3, 2-13 te zien. Die is zo uitgedijd, dat Paulus in v. 14 maar helemaal overnieuw begint.
- 7 Zo o.a. in Rom. 11, 25.26; zie Opbouw, jrg. 28, nr. 3, blz. 19.

H. Algra, Den Helder

Onder anderen

zes pastorale lezingen in één boekje

"Toen ik enkele jaren geleden op een avond een muis doodschoot, ging op hetzelfde moment het licht uit. De vraag ligt voor de hand: ging het licht nu uit doordat, respectievelijk terwijl ik op die muis schoot?"

Zo curieus begint een hoofdstuk over geloof en depressie in het boekje 'Onder Anderen' van de hand van drs. P.L. Los. Los is gepensioneerd zenuwarts. Hij publiceerde enkele dichtbundels en schrijft regelmatig (ook onder pseudoniem) in het Nederlands Dagblad.

Zes lezingen

In het boekje 'Onder anderen' werden zes 'pastorale lezingen' van dokter Los gebundeld. Hij laat zich in deze lezingen kennen als iemand die begaan is met het lot van mensen die anders zijn. Aan hen heeft hij dit boekje opgedragen. Zou dat te maken hebben met zijn eigen levensgeschiedenis? In één van de hoofdstukken beschrijft hij zijn jeugd: Piet Los was duidelijk een jongetje dat anders was dan anderen.

Opvallend is de stijl waarin Los spreekt en schrijft. Wie verwacht er nu zo'n start als hierboven beschreven van een lezing over geloof en depressie? Zijn spreek- en schrijfstijl is weinig conventioneel (maar niet platvloers). Hij prikkelt de luisteraar en de lezer tot nadenken. Los preekt niet, hij stelt vragen. Hij zet het gereformeerde lezerspubliek (zijn eerste doelgroep) aan tot nadenken. Is een oordeel dat jullie soms zo gemakkelijk vellen, wel terecht? Of is het een vooroordeel? Hoe kom je tot een bepaald standpunt, waar haal je dat vandaan? Kun je dat op grond van de boodschap van de Bijbel verantwoorden?

Omgang met onze naaste

Het boekje stelt veel aan de orde. De hoofdstukken op een rijtje... Wie is je naaste? Hoe moet onze houding tegenover hem zijn? "Als iemand met een klacht komt, is er iets aan de hand, zelfs als hij liegt" (20). Over kinderen in het gezin, logé's noemt Los hen: "Uw kinderen zijn Gods kinderen. Zorg ervoor dat ze hun talenten kunnen ontplooiën en niet de talenten die u hen toedenkt. Want dan woeker je als ouders met talenten die God aan een ander heeft gegeven en het werkelijke talent van het kind komt niet tot zijn recht" (36). Hij plaatst kritische kanttekeningen bij sommige gezinnen, waar kinderen lijden onder de gevolgen van een slecht huwelijk van de ouders of van seksueel misbruik binnen het gezin. Het zijn harde noten, maar het feit dat (bijv.) incest ook in gereformeerde gezinnen voorkomt is helaas te lang ontkend.

In geloof en depressie rekent Los af met vooroordelen die er zijn over ziekmakende factoren in het christelijk geloof. Hij waarschuwt zijn gereformeerde lezers echter ook dat door een bepaalde manier van omgang met elkaar (in de kerk, in het christelijk gezin) mensen vast kunnen lopen. Het hoofdstuk eindigt met: "Onze enige troost ligt in wat we zijn. Lees het maar na in Zondag 1 van de Heidelbergse Catechismus". In het 4e hoofdstuk zet Los assertiviteit, agressiviteit en zachtmoedigheid naast elkaar. Hij spitst deze begrippen aan het slot van het hoofdstuk toe op de evangelisatie: met grote assertiviteit, die stoelt op een warme liefde, breng je de boodschap, maar zonder zachtmoedigheid zou je geen been hebben om op te staan (57). Het 5e hoofdstuk gaat over zelfdoding. Hoe komen mensen zo ver dat ze een einde aan hun leven maken? Los zet een aantal factoren naast elkaar. In alle hoofdstukken komt eigenlijk het eerste hoofdstuk weer terug: de vraag naar de manier van omgang met onze naaste.

Eenzaamheid achter maskers

Het laatste hoofdstuk – 'Eenzaamheid achter maskers' – werd aanvankelijk geschreven voor ouders van homoseksuelen. Opvallend is dat Los niet het vaak gebruikte onderscheid tussen homofilie (de geaardheid) en homoseksualiteit (het gedrag) hanteert. Mogelijk is dat een bewuste keuze, omdat hij vindt dat de grens tussen intimiteit en seksualiteit niet zo duidelijk kan worden getrokken (78). Christenen en niet-christenen hebben in dit verband vaak te snel hun oordeel klaar, vindt Los. En omdat we ons oordeel al klaar hebben worden homoseksuelen – aldus de auteur – soms zelfs gedwongen om een masker te dragen. "Daarom worden ze vanzelf gedreven naar homoseksuele vrienden en vriendinnen omdat ze weten dat ze daar zichzelf kunnen zijn" (82). De auteur rekent in deze bijdrage af met een aantal stereotype vooroordelen rond de 'schuldvraag' (homoseksualiteit als gevolg van de opvoeding); hij zegt bang te zijn geworden voor alle generalisaties en simplificaties op dit gebied. Dit geldt ook t.a.v. het gedrag van homoseksuelen en de mogelijkheden van 'genezing' (86). "Ik begrijp er steeds minder van en ik durf er ook hoe langer hoe minder over te oordelen" (77). Los toont zich zeer bewogen met de eenzaamheid van homoseksuelen en van hun ouders en worstelt ook met vragen. Mensen die gekonfronteerd worden met een homoseksuele broeder of zuster in hun omgeving of een eigen kind in het gezin kennen

deze vragen vaak maar al te goed. Enerzijds kan Los begrijpen dat bepaalde bijbelteksten worden gebruikt om homoseksueel gedrag af te wijzen. Anderzijds vraagt hij zich af of de bekende teksten over Sodom, in Richteren 19 en in sommige uitspraken van Paulus wel gehanteerd mogen worden om homoseksuele mensen te veroordelen. In deze teksten gaat het z.i. om seksueel gedrag dat wordt gebruikt om eigen seksuele behoeften te bevredigen. Hij vraagt zich in dit verband af "of de homoseksualiteit van mijn gelovige, bange broeders en zusters hetzelfde is als die gebruiken die in de bijbel worden genoemd" (79). We moeten wat dat betreft niet met twee maten meten: seksuele ongeremdheid (het alleen aan jezelf denken) kan ook binnen het huwelijk gebeuren. "De bijbel veroordeelt homo- én heteroseksuele ongeremdheid" (79), waarschuwt Los.

Dit laatste hoofdstuk is de reden dat ik het boekje even heb laten liggen. Waarom? Wilde ik een duidelijk antwoord horen, terwijl dit hoofdstuk min of meer een open eind heeft? ("als er met stenen moet worden gegooid, wil ik als eerste het terrein verlaten, ik heb er langzamerhand de leeftijd voor"). In hoeverre werd Los zó gegrepen door de eenzaamheid van homoseksuele mensen, dat hij geen antwoorden wil geven en dat hij de verantwoordelijkheid legt bij homoseksuele mensen zelf? (87). Het is echter ook duidelijk, dat hij probeert niet buiten de bijbelse boodschap om antwoorden te zoeken. Lang niet iedereen zal het eens zijn met zijn manier van vragen stellen. Toch is het goed dat Los die vragen in dit boekje hardop heeft gesteld. Daar waar een klimaat heerst waar je geen vragen durft te stellen, wordt de eenzaamheid alleen maar groter. Sommige mensen kunnen dan alleen nog maar achter een masker functioneren. In eenzaamheid.

Kritische vragen

Terugkomend op de rode draad die door alle lezingen heen loopt: Los heeft in zijn praktijk ervaren hoe mensen vast kunnen lopen. Hij heeft ook gezien hoe sommigen vastliepen doordat anderen hen voor de voeten liepen. Hij heeft gekonstateerd dat christelijke gezinnen en de kerk daarop geen uitzondering vormen. Daar stelt hij kritische vragen over. De lezer kan zich afvragen of Los niet soms té kritisch is. Daar kan men tegenover opmerken dat hij als zenuwarts uiteraard vooral met ontspoorde situaties te maken had. Hij laat wel degelijk ook positieve kanten zien, maar moet vanuit zijn ervaring vooral waarschuwen tegen mogelijke misstanden in opvoeding en gezin.

Een nadeel van de inhoud van lezingen is vaak wel, dat ze een onderwerp niet uitputtend behandelen. Je kunt niet verwachten dat je in een half uur alles over een onderwerp kunt zeggen. Los legt eigenlijk nog minder uit; hij zet mensen zelf aan het denken.

Het is belangrijk om je als lezer die doelstelling voor ogen te stellen. Wie meer uitgewerkte antwoorden wil lezen, zal naar andere boeken moeten grijpen (waarvan er o.a. in dezelfde reeks 'Pastoraal Perspectief' inmiddels vele verschenen zijn). Los doet zich in dit boekje kennen als een ambassadeur van hen die anders zijn. Daarin kunnen we veel van hem leren. De inhoud is de moeite waard en voor de prijs hoeft u dit boekje niet links te laten liggen.

N.a.v.: P.L. Los: *Onder anderen, zes pastorale lezingen. Uitgegeven in de reeks Pastoraal Perspectief, Oosterbaan & le Cointre, Goes, 1992, 88 pagina's, f 11,25*

Reis door Turkije

(7)

P.C. van Wijk

Colosse, Hierapolis en Laodicea

Ongeveer 270 meter ten Oosten van het oude Efeze ligt Pamukkale. Als je daar heen rijdt, kom je langs Afrodias. Deze plaats was vroeger het centrum voor de verering van de godin Afrodite en dus was er een speciale tempel. Daarvan zijn nu nog slechts een aantal restanten te zien, zeker de moeite waard om te bekijken. We zijn er maar kort geweest, want, eerlijk gezegd, hadden we op dat moment naar ons gevoel voldoende zuilen gezien. En ook de mooie graftomben, de prachtige kapitelen en de overblijfselen van het theater konden ons maar matig interesseren. We bleven er dus maar kort, want we waren op weg naar Pamukkale en dat betekende, dat we Colosse, Hierapolis en Laodicea te zien zouden krijgen. En ook daar zou wel weer wat ouds zijn te zien... Pamukkale is een bijzondere plaats. Daar is een bron, waaruit kalk- en koolzuurhoudend water komt met een temperatuur van 35 graden. Als dat alles verdampt, wordt er kalk afgescheiden en dan stroomt dat water in grote witte vlokken over het landschap. Met als gevolg, dat er witte

kalkterrassen worden gevormd. De zwembaden bij de hotels zijn heerlijk van temperatuur.

Pamuk betekent katoen en kale kas-teel, zodat je de naam van deze plaats zou kunnen vertalen door katoenkas-teel. Nu, daar lijkt het ook wel op, want de kalkterrassen geven op afstand net een verzameling wit katoen te zien. Als je er over heen loopt kan het glad zijn, maar telkens zijn er plekken met water.

Vroeger lag hier de plaats Hierapolis, die ook in de bijbel wordt genoemd. Voordat we in Pamukkale kwamen, waren we echter in Denizli, een industrieplaats waar weinig moois te zien. De oogst van het land wordt hier verwerkt. Op de weg erheen zagen we de mensen, vooral vrouwen, bezig op het land. En ezels zijn er natuurlijk ook voldoende om van alles en nog wat te vervoeren.

In de buurt van Denizli lag het oude Laodicea. Een bord met 'Laodikya' wees ons de weg. Van de grote stad, die Laodicea eens geweest moet zijn, is niet veel meer over. Op een heuvel van ongeveer 50 meter zijn restanten te zien van een stenen waterleiding. Ook zijn er ruïnes van theaters en van een kerk. Die waterleiding was trouwens iets bijzonders. Met behulp van een hoge druk-systeem werd water vanuit een bron over een traject van 14 km naar Laodicea gebracht.

Het beeld van het water uit de brief in Openb. 3 : 14 e.v. is voor de gemeentelieden geen vreemd beeld geweest. Ze wisten veel af van water, ook van heet en lauw water, want Hierapolis met z'n speciale water lag dichtbij.

Vanaf de weg zagen we restanten van Laodicea liggen. Het was ons echter een raadsel, hoe we er moesten komen. Tussen de weg en de heuvel lag namelijk een spoorlijn. Dat is al wat bijzonders, want veel spoorlijnen heb je niet in Turkije. Na wat heen en weer gerij kwamen we er achter, dat we 'gewoon' over de spoorlijn moesten rijden – er was een soort pad gevormd – om bij de ruïneheuvel te komen. Zo gezegd, zo gedaan. We waren de spoorlijn zo'n 20 meter gepasseerd, toen er een goederentrein achter ons over de rails ging. Een spoorlijn zien in dit landschap was al bijzonder. Dat er ook nog net een trein zou kunnen komen – misschien gebeurt dit 1 of 2 keer per dag – hadden we niet bedacht. Sindsdien wordt er beter opgelet.

Aan het slot van Paulus' brief aan de gemeente in Colosse wordt Laodicea enkele malen genoemd (hoofdstuk 4 : 13 e.v.). Paulus brengt de groeten over van Epafra, die ook bestemd zijn voor de gemeenten in Laodicea en Hierapolis. Ook vraagt hij om de brief door te geven aan de gemeente van Laodicea – afstand Colosse – Laodicea ongeveer 70 km –, terwijl hij wijst op de brief, die laatstgenoemde gemeente van hem heeft ontvangen. Deze brief is verloren geraakt, want er is niets van bekend.

Laodicea is als kerkelijk centrum be-

kend geweest. In 380 werd er daar een synode gehouden, terwijl de kerk ook vertegenwoordigd was op het concilie in Nicea in 325.

Johannes heeft nogal wat aanmerkingen op de gemeente (Openb. 3). Er is veel lauwheid, men heeft zich verrijkt en heeft nergens gebrek aan. Er is bekering nodig, maar Jezus blijft aan de deur staan en Hij klopt.

In zijn brief aan de Colossenzen noemt Paulus Colosse en Laodicea in één adem (Col. 2 : 1). Voor beide gemeenten heeft hij zich ingespannen. Van de plaats **Colosse** is niets meer over. We wisten het, toen we er heen reden, maar keken toch raar op, toen we een dikke bult van naar schatting 40 meter zagen, die het oude Colosse moet voorstellen. Het lijkt er op, dat de plaats is verwoest en dat alles op een hoop is gegooid en dat daarmee de kous af was.

Op de bult was een jong echtpaar aan het werk, op het bovenste deel, want onderop waren alleen maar stenen te zien. Maar hogerop bloeiden er bomen en groeide er blijkbaar iets.

De omgeving is overigens prachtig. Bloeiende bloemen, vlakbij de bult een groot veld met lavendel.

Colosse is verdwenen. Men heeft het niet nodig gevonden opgravingen te doen. Eens heeft hier Nymfa gewoond (Col. 4 : 15). Hier werkten Epafraas en Filemon. Het Woord is er door hen verkondigd en nu staat er een niet zo lang geleden gerestaureerde moskee.

Geloven als een kind

Kunt u zich nog herinneren hoe u vroeger geloofde als kind? Veel mensen hebben levendige herinneringen aan hun jeugd, ze kunnen allerlei specifieke gebeurtenissen beschrijven. Zeker als die jeugd in een bepaalde tijd was, bv. de oorlogsjaren. De ene mens zal zijn jeugd intensiever beleven dan de andere maar herinneringen zijn er altijd. De geloofsherinneringen nemen daarbij een aparte plaats in.

Het grappige is dat de dingen die blijvende indruk op een kind maken vaak niet in de herinneringen van de ouders voorkomen. Mijn vader vroeg mij eens wat ik nog wist van de dominees ten tijde van mijn jeugd. Er waren toen ds. Lindeboom, ds. Bouwsma, ds. Mulder

en ds. Visée, allemaal te Kampen. Het enige wat ik nog wist was dat ik er een hekel aan had als ds. Visée preekte want die man had zo'n vreselijke stem, ik werd er zo moe van om naar hem te luisteren.

Later kreeg ik hem op catechisatie en ontstond er een andere mening. Hij was altijd vriendelijk en werd vrijwel nooit boos. De enkele keer dat hij uit zijn slof schoot was het ook menens. Wat mij heel erg is bijgebleven is het langzaam groeien van het besef dat God in mijn leven ook bestond. Daardoor ben ik er ook van overtuigd geraakt dat je als ouders je kind van alles mee kunt geven over het geloof maar het geloven zelf, dat blijft een mysterie. Als kind van een jaar of acht, negen heb ik een tijd gehad dat ik ontzettend leed onder nachtmerries, bijna elke nacht. Het ging om twee dromen, één met vuur (een garagebedrijf waar ik dagelijks langs kwam ging in vlammen op) en één met water (er werden in die tijd nieuwe bruggen over de Burgel in Kampen gebouwd en ik ging altijd in ijltempo op zo'n brug af om te ontdekken dat hij er niet was en dan suisde ik vervolgens naar beneden om wakker te worden vlak voor ik het water raakte). Nat bezweet werd ik wakker en kon soms niet meer slapen uit angst dat ik weer ging dromen.

Ik begon vurig tot God te bidden want, zo redeneerde ik, die snapte vast wel hoe erg ik het vond en niemand anders was verder in staat mij van die nachtmerries af te helpen. Tot mijn verbazing en vreugde nam eerst de frequentie af en verdwenen de dromen na een tijdje geheel. Ik heb wel twee jaar doorgebeden terwijl ik niet meer droomde omdat ik bang bleef dat ze terug zouden komen. Toen groeide in mij het vertrouwen dat God werkelijk hielp als het nodig was en dat Hij daarom ook echt moest bestaan, Hij werd even reëel voor mij als mijn familie. In mijn puberteit heb ik heus wel twijfels gehad en alles verliep niet vlekkeloos maar diep daaronder verstopt bleef altijd de overtuiging dat wat ik zelf ook deed God ergens op mij bleef wachten tot ik opnieuw bij Hem uit zou komen. En zo is het ook gegaan.

Geloven als een kind is heel bijzonder, Jezus heeft hen niet voor niets gezegd. In drie evangeliën wordt deze situatie beschreven. In Marcus wordt zelfs verteld dat Jezus boos werd op zijn discipelen en dat hij de kinderen omarmde.

Als ik mijn eigen vier ondeugden voor mij zie weet ik dat er heus niet altijd reden is om kinderen te omarmen. Jezus deed dat ook niet omdat ze zo veel liever waren dan de volwassenen maar omdat Hij bij hen de volkomen openheid en onvangenheid zag naar Hem toe.

Ik voelde mij als kind vaak niet goed genoeg voor Jezus want ik wist best wat er allemaal voor verkeersd in mij school. Ik denk dat kinderen zich van hun tekortkomingen heel goed bewust

zijn. Als wij het verhaal van Jezus die de kinderen zegent in de Anne de Vries bijbel lezen dacht ik wel eens bij mijzelf: als ik daar bij had gestaan had Hij mij vast niet gezegd.

Wat merkwaardig dat ik nu als volwassene pas besef hoe zuiver ik toen in feite reageerde en hoe juist dát was, wat Jezus bedoelde toen Hij zei dat we het Koninkrijk der hemelen pas in kunnen gaan als we geloven als een kind.

Wilna Smienk-van 't Hul

Een vruchten en kruidenpuzzel. Welke moet waar worden ingevuld?

koren, hysop, mosterd, vijge, moerbeivijgen, druiven, amandelen, braam, olijf, gerste.

1. Zacheus klom in eenboom. Lucas 19
2. De staf van Aaron bloeide en had doen rijpen. Numeri 17
3. De engel verscheen aan Mozes als een vuurvlam vanuit eenstruik. Exodus 3
4. Als Noach na de raaf een duif uit de ark laat komt deze de tweede maal terug met eenblad in haar snavel. Genesis 8
5. De profeet Amos was veehouder en kweker van Amos 7
6. Naomi en Ruth kwamen aan in Bethlehem aan het begin van deoogst. Ruth 1
7. De Israëlieten moesten een bundel nemen en in het bloed dopen en aan de deurposten strijken. Dan zou de engel des doods voorbijgaan. Exodus 12
8. De verspieters sneden een rank met een tros af die ze samen aan een draagstok mee terug namen naar het volk in de woestijn. Numeri 13
9. De hele wereld kwam bij Jozef kopen. Genesis 41
10. Jezus vergelijkt het geloof wel met eenzaadje. Het is heel klein maar als het wordt gezaaid en opkomt wordt het groter dan alle tuingewassen. Marcus 4

G. Wijkhuizen-van Vuuren

De oplossing van de vorige maal was: Rubenjaminioachamanoahasverosarachabeleabrahamosalomozestheruthannaomi.

Jeannette Westerkamp-Stegeman,
Houten

Afscheid

Het was nacht, maar het was niet donker. Epifanie lag op haar slaapmat en ze kon duidelijk haar zusjes zien die naast haar sliepen. De maan was rond en haar witte licht scheen naar binnen door de vele kieren van de luiken die onhandig voor de ramen hingen. Ramen waren het eigenlijk niet, het waren gaten in de muur zonder glas erin. Het was stil buiten, alleen de krekels snorpten hun consert. Epifanie kon niet slapen, ze voelde zich zo verdrietig. In het kamertje naast haar kraakte het bed van haar ouders, ze hoorde voetstappen, even later knerpte de buitendeur. Iemand ging zeker even naar de w.c. Epifanie sprong geruisloos op en sloop ook naar buiten. Daar stond vader. Het zag er niet naar uit dat hij naar de w.c. geweest was, hij stond stil te kijken in de verte. Hij hoorde zijn dochter niet komen en schrok toen ze zachtjes langs zijn hand aaide. „Ik kon niet slapen”, zei Epifanie meteen. „Ik ook niet”, zei vader met een droevige glimlach. Ze gaven elkaar een hand. „Hoe moet dat nou als de muzungu's weggaan?”, vroeg het meisje zachtjes. (Muzungu's betekent: blanke mensen.) „God weet het”, antwoordde vader. „Waarom laat God ze weggaan?”, vroeg het meisje verder. Vader zei niets. „Nu heb je geen werk meer. En als we ziek zijn, wie koopt er dan medicijnen voor ons? We krijgen ook geen kleren meer...”, ze zweeg even en toen vroeg ze: „Papa, waarom zijn muzungu's zo rijk? Houdt God meer van hen of kennen ze geheime gebeden, of doen wij iets fout?” Vader keek zijn dochter aan, hij dacht even na. „God houdt ook veel van ons, dat weet ik zeker”, begon hij, „en er zijn muzungu's die met al hun geld toch ziek worden en sterven, of die ruzie hebben met hun vrouw. Er zijn zelfs een heleboel muzungu's die lachen om God, die denken dat ze sterker zijn dan Hij.” Epifanie zuchtte verschrikt. „Ik weet niet waarom muzungu's altijd rijk zijn en Rwandezes meestal arm”, ging vader verder, „maar ik weet wel dat God ons altijd genoeg heeft gegeven en dat Joshua niet dood is gegaan, toen hij zo ziek is geweest vorige maand, en dat je moeder genezen is van de boze geest waar we zo bang voor waren, en dat we nooit honger hebben gehad. En

God heeft ons toch ook die muzungu's gegeven? Wie weet heeft Hij weer ander werk voor me en anders ga ik met moeder op het land werken, dan hoeven we geen werkers meer te betalen.” Het leek wel of vader wat opvrolijkte om zo te praten en Epifanie voelde zich ook al niet zo droevig meer. „Als we morgen bij ze gaan eten”, zei ze opeens haast vrolijk, „dan trekken we kleren aan die we van ze hebben gekregen, ja? En heb jij een kadootje gemaakt? Mama heeft iets moois gegeven.” „Ja mijn meisje, goed idee. Het komt allemaal goed. Nou gaan we slapen, maak je zusjes niet wakker.” „Ja papa, en maak jij mama en Joshua niet wakker” plaagde Epifanie en ze slopen naar binnen.

Het was nacht, maar door de gordijnen scheen zoveel licht dat zelfs de platen aan de muur zichtbaar waren. In bed, in een huis niet zo heel ver van dat van Epifanie lag een Nederlandse jongen. Hij kon niet slapen. Hij stapte uit bed en keek achter het gordijn. De tuin met bananebomen, avocadobomen, bloemen en groenten lag in een wit licht, alsof het vroor. Maar het vriest nooit in Rwanda. De betonnen vloer was kil aan zijn voeten en de jongen liet het gordijn los en liep naar de w.c. Toen hij terug wilde gaan naar zijn bed, botste hij bijna tegen zijn moeder aan. „Mam, ik kan niet slapen”, zei hij meteen. Zijn moeder liep mee naar zijn bed, stopte hem in en ging even naast hem zitten op de deken. „Weet je waarom je niet kunt slapen?”, vroeg ze. De jongen zuchtte. „Ik wil niet weg”, zei hij, „en ik denk steeds maar aan Yohanni. „Hoe moet dat nu met hem? Ik vind het gemeen van de eigenaar van het huis dat Yohanni alleen mag blijven als hij dag en nacht werkt, de hele week door.” „Ik vind het ook gemeen”, antwoordde moeder meteen, „en dat heb ik ook wel gezegd, maar het was wel een beetje te verwachten, zo gaat het meestal. En de man die nu het huis komt bewaken als het leeg is, die is ook arm, veel armer dan Yohanni.” „Mama, waarom maakt God de Rwandezes zo arm dat er een heleboel dood gaan van honger en ziektes en de blanken zo rijk dat ze allemaal in auto's kunen rijden en de bomen doodmaken en eten weggooien?” „Ach jongen”, zei moeder, „dat doet God toch niet, dat doen de mensen. Wie rijker is, is sterker en de sterken buiten de zwakken uit.” „Maar dat doen wij toch niet!”, riep de jongen uit. „Sst”, suste de moeder, „niet expres in elk geval, maar het is allemaal zo ingewikkeld.” „Toch snap ik niet dat God er niks aan doet”, momperde de jongen. „Als ik God was, dan zou ik zeggen: eerlijk delen, of anders...” „Of anders wat?” „Nou, gewoon, jij laat ons toch ook niet vechten en dingen van elkaar afpakken.” „O nee?”, vroeg de moeder, „vechten jullie nooit?” „Nou ja, maar God kan alles, jij kan niet alles.” „Ik zou jullie wel altijd in

een aparte kamer kunnen zetten.” „Nee, dan waren we geen echte kinderen meer, altijd alleen in een kamer.” „Zie je”, zei de moeder, „om echte kinderen te zijn heb je vrijheid nodig en die kun je goed en slecht gebruiken. Zo heeft god stenen gemaakt en die liggen waar ze liggen én mensen en die kunnen hele mooie én heel lelijke dingen doen.” Het was even stil. „Maar hoe moet het nou met Yohanni en zijn familie?”, vroeg de jongen toen weer. De moeder zei niks, ze keek naar het witte licht van de maan. „Yohanni gelooft nog meer in God dan wij, hè?”, vroeg de jongen. „Hij praat er zo vaak over en hij leest altijd maar in de Bijbel en toen zijn fiets gestolen was zei hij: Jezus heeft fietsen genoeg. Als Hij wil geeft Hij me zo een nieuwe.” De jongen grinnikte, hij zag al een fiets aankomen op een wolk. „Morgen komen ze eten, hè?”, ging hij verder, en als we naar het vliegtuig gaan, gaat Yohanni mee, hè? De moeder knikte. „Ga je dan ook huilen, mam, als we weg gaan en ga je hem een kus geven?” „Denk je dat hij dat prettig zou vinden?”, glimlachte moeder. „Hij zou het gek vinden”, zei de jongen, „maar hij zou het niet gek vinden om midden op het vliegveld samen te bidden!” „En jij?”, vroeg moeder. „Ik ook niet”, zei de jongen, „God blijft hier en God gaat met ons mee. Da's een mooi idee.” „Juist”, zei moeder zacht. Ze stond op en gaf haar jongen een kus. „En nou lekker slapen.” Hij knikte en draaide zich op z'n zij.

Afscheid nemen is moeilijk!

In de komende nummers (o.a.):

M.R. van den Berg, Wordt hervormd!
M.R. van den Berg, De eerste en de laatste.
Johan Klein, Een vaste burcht.

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang.
Opgave: tel. 05130-20476.

8-10 okt.	N.G.J. Bijbelstudieweekend
6 nov.	Landelijke ouderlingenkonferentie te Driebergen
6 nov.	Centrale Diaconale Conferentie te Dronten
19-21 nov.	N.G.J. Bijbelstudieweekend
24 nov.	S.E.V.-vergadering met de kerken te Utrecht
1994	
12 mrt.	Landelijke Vergadering Apeldoorn
16 april	Landelijke Ontmoetingsdag Barneveld

Ned. Geref. Kerk van Kampen

Op 30 oktober a.s. is het 25 jaar geleden dat ds. A.H. Reitsema zich aan Kampen verbond om als zendeling in Zuid Afrika te gaan arbeiden.

Ned. Geref. Kerk van Wapenveld

Ds. D.W. Fijan, predikant van de gemeente Langerak, heeft het door de kerkeraad op hem uitgebrachte beroep aangenomen.

Ned. Geref. Kerk van Wezep

Ds. J. Winter, predikant van de gemeenten Aalten/Winterswijk en Neede, heeft het door de kerkeraad op hem uitgebrachte beroep aanvaard.

Gereformeerde Jongeren Amsterdam - GJA

Onder de noemer GJA komen een keer per maand werkende en studerende jongeren uit de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken (vrijg.) bij elkaar. Ook voor het seizoen 93/94 is weer een serie avonden gepland waarop, samen met bekende of minder bekende inleiders uit kerkelijk Nederland gesproken zal worden over uiteenlopende onderwerpen. De thema's liggen op terreinen als: geloof, kerk, media, cultuur, politiek en actualiteit. Het is altijd mogelijk om eens langs te komen op één van deze avonden, voor een goede bespreking en voor gezelligheid. Plaats: Bijzaal Oranjekerk, Van Ostaestraat 153. Komende data: 18/10, 22/11 en 20/12. Aanvang 20.00 uur. Inlichtingen: Jeanette Niewold, Schierstins 28, 1082 TH Amsterdam. 020-6446650.

Ned. Geref. Kerk van Doetinchem-Velp

Het adres en telefoonnummer van de penningmeester luiden thans: Mevr. A.E. Puttenstein-v.d. Kaaden, Residence 'Overhagen', Zutphensestraatweg 45, 6881 WV Velp, tel.: 085-622147. De bankrekening van de diaconie is eveneens gewijzigd en luidt nu: 96.36.10.880 (SNS-bank Velp) ten name van Diaconie Ned. Geref. Kerk Doetinchem-Velp, postbankrekeningnr. van deze bank: 821000.

Centrale Diaconale Conferentie Ned. Geref. Kerken

Op zaterdag 6 november zal in Dronten de jaarlijkse Centrale Diaconale Conferentie gehouden worden.

Het onderwerp op die dag zal zijn

DOEN WAT GOED IS VOOR ALLEN

Na een openingswoord door broeder C. Huizinga, voorzitter van het Centrale Diaconale Comité, zal het onderwerp ingeleid worden door Drs. H. de Jong, predikant van de Nederlands Gereformeerde Kerk van Zeist. Ter voorbereiding op de conferentie verzocht het comité u de bij deze uitnodiging gevoegde stukken, waarin een nadere aanduiding van het onderwerp is opgenomen, te bestuderen. Verder zal in de middagvergadering het reeds toegezonden Jaarverslag 1992 van de *Stichting voor Jeugdzorg en Maatschappelijk Werk* behandeld worden.

Plaats: 't Lichtschip, Jupiterweg in Dronten

aanvang: **10.00 uur**; vanaf 9.30 wordt u ontvangen met koffie

In verband met de lunch vraagt de diaconie van Dronten u om onderstaande strook vóór 23 oktober a.s. op te sturen naar:

Ned. Ger. Kerk Dronten
p/a H.C. Vos
Lijzijde 104
8251 CC Dronten

Het Centrale Diaconale Comité verzoekt u om per deelnemer f 15,- over te maken op: postgiro 2827366 t.n.v. penningmeester CDC van de Nederlands Gereformeerde Kerken te Amersfoort.

Centrale Diaconale Conferentie 6 november 1993

Vragenlijst bij het onderwerp

DE HULP AAN ANDEREN DAN DE LEDEN VAN DE EIGEN GEMEENTE

U kunt zich op de bespreking van het onderwerp voorbereiden aan de hand van de bijgaande stellingen en vragen. Het kan zinvol en informatief zijn om op de conferentie te beschikken over Uw antwoorden en zienswijze op een aantal vragen, die parallel lopen met de stellingen. Voor dit doel zijn de volgende vragen geformuleerd. Wij verzoeken U zich tevoren hierop te bezinnen en om, zo dat mogelijk is, ons de antwoorden tevoren toe te zenden, zodat wij op de conferentie zelf daarover informatie kunnen geven; dit laatste uiteraard zonder namen van gemeenten te noemen. Beantwoording van de vragen voorafgaand aan de conferentie is niet verplicht, maar wordt wel op prijs gesteld.

VRAGEN:

- 1.1 zorgt de diaconie in Uw gemeente voor hulp 'buiten de gemeente'? ja/nee
- 1.2 of wordt dit verzorgd door speciale commissies? ja/nee
- 1.3 indien 1.2 met ja beantwoord is, coördineert de diaconie het werk van de commissies? ja/nee
- 2.1 heeft U als diakenen behoefte aan regionale of landelijke coördinatie van het barmhartigheidswerk 'buiten de gemeente'? ja/nee
- 2.2 voor de hulp aan Oost-Europa wordt de coördinatie gedaan door de Stichting S.B.C. in Den Haag. Vindt U dit voldoende? ja/nee
- 2.3 voor welke hulp vindt U een dergelijke coördinatie noodzakelijk of wenselijk?
- 2.4 acht U, bij invulling van 2.3, hier een taak liggen voor van CDC? ja/nee
- 3.1 steunt U één of meer in punt 3 genoemde instellingen? ja/nee
- 3.2 door welke factoren wordt de door U gehanteerde prioriteit bepaald? bijvoorbeeld:
 - nauw verwant aan NGK
 - idem aan NGK/CGK/GKV
 - concretisering van een bepaald project
 - regionale binding met een instelling (bijv. hulp aan verslaafden en opvanginst.)
 - nauwe binding tussen hulpverlening en verkondiging van het evangelie.
- 3.3 is er bij U behoefte aan nadere informatie inclusief financiële gegevens van een of meer instellingen? ja/nee
- 3.4 zo ja, acht U dit een taak van de CDC? ja/nee
- 4 wat is Uw zienswijze ten aanzien van de hulpverlening op de eigen zendingssterreinen? bijvoorbeeld:
 - hoge prioriteit ja/nee
 - taak voor zendende kerk ja/nee
 - taak voor alle gemeenten ja/nee
 - taak voor zendingscommissie in eigen gemeente (zo die er is) ja/nee
 - taak voor diaconie ja/nee
 - zo ja:
 - heeft U voldoende inzicht in de

Opgave voor de centrale diaconale conferentie 1993 te Dronten

De diaconie van de Nederlands Gereformeerde Kerk te

..... heeft het voornemen om op zaterdag 6 november in Dronten aanwezig te zijn met personen.

De hiervoor verschuldigde bijdrage zal z.s.m. overgemaakt worden.

Plaats:, Datum:-.....-1993

noden ja/nee
– moet er een bepaald project zijn ja/nee
5 kunt U een norm aangeven voor alle
bijdragen van een gemeentelid teza-
men voor kerk/evangelisatie/zending/
diakonie/barmhartigheidswerk zowel
rechtstreeks als via de gemeente/
kerkelijke kassen? ja/nee
wat denkt U van 10% van het
netto-inkomen? ☐ akkoord
☐ te hoog
☐ te laag

6.1 heeft U zicht op de totale geldstroom,
die Uw gemeente ontvangt/uitgeeft? ja/nee
zo ja, kunt U de verhouding van de
verschillende bestemmingen aangeven?
bijvoorbeeld:

– kerk	%
– diakonie ¹⁾	%
– zending	%
– evangelisatie	%
– Oost-Europa	%
– overige	%
.....	%
¹ al of niet inclusief bijdrage STAGG?	100%

6.2 ervaring heeft geleerd dat ge-
meenteleden meer geven en meer
bereid zijn zich in te zetten, indien
voor speciale doelen geld of andere
zaken worden ingezameld.
heeft U die ervaring ook? ja / neen
zo ja, voor welke speciale doelen
zamelt U geld enz. in? –
–

6.3 wordt de keuze voor concrete
doelen overgelaten aan:
diakonie ja/nee
commissies ja/nee

Om te bespreken

Het thema 'Doen wat goed is voor
allen' is ontleend aan Gal. 6:10. Daar-
bij hebben wij deze keer niet de 'ge-
loofsgenoten' in engere zin, te weten
de eigen gemeenteleden, op het oog,
maar hen die wij als onze hulpbehoe-
vende naasten dichtbij of ver weg op
onze weg ontmoeten. De stormachtige
ontwikkeling van de moderne commu-
nicatiemiddelen heeft gemaakt, dat we
niet slechts geconfronteerd worden
met de nood in de eigen wijk, woon-
plaats of streek, maar met die in de
wereld. Dat roept een besef van altijd
tekort schieten en een gevoel van
machteloosheid op.
De Schriften leren ons dat wij moeten
„doen wat onze hand vindt om te
doen”. Maar in dit 'vinden' is ons ac-
tieve zoeken opgenomen.
Deze dingen overwegende, rijzen er
met betrekking tot de hulp aan ande-
ren dan de leden van de eigen ge-
meente een aantal belangrijke vragen
van principiële en praktische aard.

1. De kerk van Christus moet als zoda-
nig, dat wil hier zeggen als plaatselijk
vergaderde gemeente, haar diakonale
gestalte vertonen. De diakenen spelen
daarin als ambtsdragers van die ge-
meente een rol. Maar het is niet min-
der waar, dat overal waar een kind
van God persoonlijk barmhartigheid
oefent, al of niet in een georganiseerd
verband, hij of zij het diakonaat van de
kerk zichtbaar maakt.
Dit leidt tot de vraag of, en zo ja in

hoeverre, aan het diakonaat van de
gemeente als geheel voorrang moet
worden gegeven boven barmhartig-
heidswerk van de individuele gelovi-
gen.

Vragen:

* Zorgt de diakonie in Uw gemeente
voor bundeling van al dat barmhar-
tigheidswerk, dat beter gezamenlijk
gedaan kan worden, en worden
daartoe bepaalde projecten aan de
gemeente voorgelegd?

* Zorgt de diakonie in Uw gemeente
voor voldoende informatie over
christelijk barmhartigheidswerk
waaraan de individuele gemeentele-
den rechtstreeks hun steun kunnen
geven?

2. Een volgend punt is, of hierbij een
relatie kan worden gelegd met het
doel. Bij voorbeeld door hulp aan me-
dechristenen bij voorkeur te leiden via
de kerkelijke gemeente en hulp aan
niet-gelovigen bij voorkeur over te
laten aan niet-kerkelijke, christelijke of
algemene organisaties. In het eerste
geval bestaat de mogelijkheid de hulp
die de kerken verlenen te coördineren.

Vragen:

* Bestaat er behoefte aan regionale
of landelijke coördinatie van barm-
hartigheidswerk dat de zusterkerken
verrichten?

* Kunt U aangeven voor welke
doelen dit zou kunnen gelden?
* Ligt hier een taak voor ons CDC?

3. Er is een groot aantal en grote ver-
scheidenheid van doelen. Een opsom-
ming van alleen die instanties die
voorkomen in ons kerkelijk jaarboekje
– die dus niet volledig of representatief
is – levert reeds het volgende beeld:
St. Meklin. Medische kliniek in Nqutu,
Z-Afrika (zendingsterrein Den Haag,
Leerdam en Bunschoten-Spakenburg).
B.I.Z.A. Barmhartigheidswerk in
Z-Afrika (zendingsterrein Leerdam).
Ver. Steun Oost-Soemba. Onderwijs,
medische hulp, ontwikkelingswerk
t.b.v. vrijgemaakte kerken op Soemba.
St. Zendingen Thuisfront Holland.
Zendingen-, medisch en maatschappe-
lijk werk in Kenya.

*St. Reformatorische Hulpactie Woord
en Daad*. Christelijke hulpverlening op
veel plaatsen in de wereld.

St. Redt een Kind. Christelijke hulpver-
lening aan kinderen in India en Afrika.

St. Steun Buitenlandse Christenen.
Steunverlening aan de broederschap
in Oosteuropese landen.

St. Oost-Europa Kontakt. Steunverle-
ning aan broederschap in Oost-
Europa, voornamelijk Roemenië.

Calvinistic World Association. Steun-
verlening in Oost-Europa.

*St. Steun Gereformeerde Kerken in
Frankrijk*. Steun aan Eglises Réfor-
mées Evangéliques Indépendantes de
France.

ZOA Vluchtelingen zorg. Voedsel, kle-
ding, medische zorg voor vluchtelin-
gen, oorspronkelijk in Z.O. Azië, nu op
meer plaatsen in de wereld.

*Ver. ter Bescherming van het Ongebo-
ren Kind*. Voorlichting en opvang t.b.v.

ongewenst zwangere vrouwen.

De Hoop. Evangelische opvang ver-
slaafden (Dordrecht) en voorlichting.

Kuria. Opvanghuis (Amsterdam) voor
terminale (aids)patiënten.

Chr. Beweging voor Drankbestrijding.
St. Tear Fund. Evangelisch hulp- en
ontwikkelingsfonds t.b.v. gezondheids-
zorg, werkgelegenheid, plattelands-
ontwikkeling, noodhulp bij rampen in
ontwikkelingslanden.

St. Schuilplaats. Hulp bij huwelijks-
moeilijkheden, seksuele problemen,
ongewenste zwangerschap, nood na
abortus provocatus, vragen rond eu-
thanasie.

*Ned. Christ. Blinden- en Slechtzien-
denbond*. Behartiging geestelijke en
stoffelijke belangen van de leden.

St. Steunfonds Bartiméus. Verzorging,
opvoeding, onderwijs, begeleiding en
behandeling van blinden en slecht-
zienden.

Leprazending. Hulp aan lepra-
patiënten.

Canzibe Steunfonds. Ontwikkelings-
hulp in Transkei.

Vragen:

* Steunt Uw diakonie een of meer
van genoemde of andere soortge-
lijke instellingen?

* Welke prioriteit wordt daarbij ge-
steld?

* Bestaat er behoefte aan een inven-
tarisatie door het CDC, met vermeld-
ing van financiële en andere gege-
vens van de instellingen?

4. Een andere vraag is deze, of door
de kerken als zodanig prioriteit gege-
ven moet worden aan de hulpverle-
ning op de eigen zendingsterreinen,
boven b.v. hulp aan 'Hongerend Afri-
ka'. In het eerstgenoemde geval gaat
het om de diakonale gestalte van de
zendende kerken als zodanig. Deze
hulp kan zowel kerkleden aldaar als
de bevolking van het zendingsterrein
in het algemeen betreffen.

Vragen:

* Heeft Uw diakonie inzicht in de
behoefte aan hulp ten behoeve van
bevolking van de zendingsterreinen
van onze kerken?

* Ziet U hier een taak voor diako-
nieën van zusterkerken, die niet
behoren tot het samenwerkingsver-
band van een zendende kerk op een
bepaald zendingsterrein?

5. Diakonale hulp kan gegeven worden
in de vorm van 'natura' of van 'geld'.
Het eerste – boodschappen doen, huis
schoonmaken, verplegen, onderwijzen
etc. – zal beperkt blijven tot de naaste
omgeving van de plaats waar de kerk
gevestigd is en de gemeenteleden
wonen. Ook het participeren in bestu-
ren van instellingen van liefdadigheid
kan hiertoe gerekend worden.
Hulp in de vorm van geld is vrijwel de
enige mogelijkheid ten behoeve van
de verre naaste. Deze gelden moeten
vrijgemaakt worden uit het inkomen
van de gemeenteleden. Daarbij kan
niet buiten beschouwing blijven, dat de
burgerlijke overheden via belastingen
en sociale heffingen ten behoeve van

sociale- en ontwikkelingsdoeleinden het vrij besteedbaar inkomen van de burgers beperken.

Vragen:

* Acht U het mogelijk een norm te geven voor het percentage van het vrij besteedbaar inkomen, dat gemeentelieden zouden moeten besteden aan barmhartigheidswerk, ongeacht of de gelden via de diakonie dan wel rechtstreeks gegeven worden?

6. Als de hulp gegeven wordt door of via de diakonie van de gemeente, heeft dat gevolgen voor het diakonaal kerkelijk budget. In de praktijk komen de volgende cijfers voor (ze zijn dus niet representatief voor alle kerken en evenmin bedoeld als norm):

Totale bijdrage per ziel per jaar f 400,- tot f 550,-.

Hiervan diakonaal 10% tot 20%.

De diakonale bijdrage per ziel via de kerkelijk-diakonale kas bedraagt dus f 40,- tot f 110,- per ziel per jaar. Hier van moet zowel de hulp aan de eigen gemeentelieden als aan andere hulpbehoevenden worden betaald. Het is niet onaannemelijk dat ca. de helft daarvan aan eigen gemeentelieden wordt besteed, terwijl van de andere helft ook gelden gaan naar een 'eigen' instelling als de STAGG.

Vragen:

- * Hoe verhouden zich de cijfers van Uw gemeente tot de bovenstaande?
- * Lijkt het nuttig dat het CDC ervaringsgegevens verzamelt en rondzendt?
- * Werken diakenen aan de hand van een gespecificeerde begroting?
- * Worden gemeentelieden via commissies bij concrete doelen betrokken?
- * Is de gedachte juist, dat voor concrete doelen beter gegeven wordt dan voor de diakonale kas in het algemeen, waarbij de keuze van de doelen aan diakenen wordt overgelaten?

Ned. Geref. Kerk van Breukelen

Het scribaat der kerk berust thans bij de heer F. Langeraar, van Lingestraat 130, 3602 PB Maarssen. Tel.: 03465-66035.

Het postadres van de kerk blijft ongewijzigd.

Ned. Geref. Kerk van Apeldoorn

Het scribaat berust thans bij de heer: Joh. IJzerman, Klingmakersdonk 214, 7326 GC Apeldoorn. Tel.: 055-430179.

Ned. Geref. Kerk van Rotterdam

Het postadres van de kerk is: Postbus 84215, 3009 CE Rotterdam.

Scriba Algemene Zaken: de heer G.J. Bink, Hertenkruid 6, 2914 TD Nieuwerkerk a/d IJssel, tel.: 01803-13281.

Wijkscriba Alexanderpolder (NG/CG): de heer Th. Snijder, St. Laurensbaai 36, 2904 AL Capelle a/d IJssel. Tel.: 010-4582912.

Wijkscriba Overschie: de heer W. Wijnia, Hoge Filterweg 548, 3063 KK Rotterdam. Tel.: 010-2121098.

Ned. Geref. Kerk van Leerdam

Het scribaat berust thans bij de heer F.S. Kremers, tel.: 03451-15557. Voor de kerkeraad bestemde correspondentie moet worden gezonden aan: Kerkelijk bureau, p/a de heer G.J. van Otterloo, Parallelweg 12, 4143 LA Leerdam.

Kort verslag regiovergadering ressort Utrecht

Wij citeren uit het kort verslag van de regiovergadering Utrecht het volgende.

De vergadering acht het wenselijk dat de commissie steunaanvragen een permanent karakter krijgt. Met betrekking tot de gang van zaken rond de regio-examens kan meegedeeld worden dat ds. de Jong en ds. Ganzevoort zich bereid verklaard hebben deze examens in de toekomst voor te bereiden.

Naar aanleiding van het rapport van Nieuwegein betreffende de *samenwerking en de kontakten* met andere kerken wordt gesproken over de verschillende vormen van contact met o.a. de Raad van Kerken zoals dat bij sommige gemeenten functioneert.

Tijdens een goed gesprek hierover worden *pastorale ervaringen* met relaties/huwelijken van gemeentelieden met ongelovige partners uitgewisseld.

Als *afgevaardigden* naar de Landelijke Vergadering in 1994 worden benoemd: ds. de Jong en ds. Ganzevoort (primi), ds. Eikelboom en ds. Moerdijk (secundi).

De benoeming van afgevaardigden van de broeders ouderlingen en bespreking van de stukken voor de Landelijke Vergadering zullen plaatsvinden op een extra regiovergadering in november a.s.

De kerk van Utrecht deelt mede dat drs. W.G. Rietkerk consulent zal zijn.

Ned. Geref. Kerk van Zwolle

Het scribaat der kerk berust bij de heer S. van Goor, Zuiderkerkstraat 31, 8011 HE Zwolle. Tel.: 038-217356.

Verslag regiovergadering Schiedam

Wij citeren uit het persverslag van de

regiovergadering in de regio Schiedam, gehouden op 23 september 1993 te Rotterdam-Overschie het volgende: De afvaardiging naar de Landelijke Vergadering 1994 komt aan de orde. Als afgevaardigden worden in alfabetische volgorde benoemd: primi: br. J. Bernard; ds. H.J. Bruins; br. J. Hordijk; ds. C.A.A. Struik, secundi: br. J. de Geus; br. J.F. Koen; ds. G. de Lange; br. J. van Ravens; terti: ds. L.G. Compagnie; br. J. Drop; ds. H. Smit. In dit verband wordt verder afgesproken dat er een extra vergadering van de regiokerken wordt belegd. Daarin zal door de afgevaardigden naar de L.V., namens hun kerkeraden, de gedachten die ten aanzien van diverse zaken bestaan en op de L.V. aan de orde komen, worden besproken, zodat de broeders de gevoelens die binnen de regio leven in hun beoordeling kunnen betrekken. Deze vergadering zal worden gehouden op 7 december 1993 te Schiedam.

Vervolgens komt aan de orde hoe we om moeten gaan met vooral jongelui, die langzaam-aan de wekelijkse samenkomsten van de gemeente niet meer bezoeken.

Opgemerkt wordt, dat de eerste taak bij de ouders ligt. Daarnaast heeft de gemeente en de kerkeraad ook een belangrijke taak. Het tijdig onderkennen van de problemen is belangrijk. In de gemeenten wordt hieraan op verschillende manieren aandacht geschonken.

In een algemene bespreking wordt van gedachten gewisseld wat de goede methode is om deze jongeren te benaderen. Een algemene regel is niet te geven. Een vertrouwensbasis is essentieel. De grondhouding moet zijn: de liefde voor de schapen. De gemeente moet meer bij deze zaak betrokken worden en een actieve rol vervullen.

Ds. Struik deelt mee, dat Schiedam bezig is met het verwerken van een enquête, die in de gemeente gehouden is over het onderwerp 'gemeenteopbouw'.

Reünie – Rotterdam Oktober 1994

Oud-leden van de MV 'Frouwe Venema' en van de JV 'Dr. R.J. Dam', die geen bericht hebben ontvangen, wordt vriendelijk verzocht zich vóór 23 oktober a.s. op te geven voor een reünie najaar 1994.

Velen hebben zich reeds schriftelijk gemeld! Datum, plaats en kosten worden t.z.t. bekend gemaakt.

Schrijf of bel:

D. de Jong, Weresteyn 68, 3363 BP Sliedrecht, 01840-10397

Groeiende instroom bij de 'Vijverberg' Hogeschooljaar '93/'94 geopend

Ede. Dezer dagen startte de christelijke hogeschool De Vijverberg te Ede het nieuwe hogeschooljaar met opnieuw een hogere instroom van eerstejaars studenten. In zijn openingsrede gewaagde de Voorzitter van het College van Bestuur, drs. M. Burggraaf, van een aantal groeiontwikkelingen die erop wijzen dat met één hogeschool, Ede op de Veluwe een belangrijke bijdrage levert in het christelijke hoger beroepsonderwijs. In de opening werd uitvoerig stilgestaan bij nieuwe wettelijke ontwikkelingen die gericht zijn op een duidelijker aanbod van alle hogescholen in ons land. Aanmeldingen voor het hoger onderwijs zullen (zoals reeds het

geval is voor het wetenschappelijk onderwijs) centraal in Groningen geschieden. De Vijverberg heeft inmiddels tien opleidingen laten registreren. Het fusieproces met hogeschool Felua te Ede is in een vergevorderd stadium. Per 1 januari 1994 zal het nieuw te vormen instituut van start gaan. Samengevoegd heeft men thans 1750 studenten.

Daarnaast wordt gehoopt dat de opleiding voor Journalistiek en Voorlichting van de Evangelische Hogeschool per 1995 kan worden toegevoegd aan het pakket in Ede. Per 1 september 1994 hoopt men ook de voltijdse opleiding kerkelijk werker (in deeltijd reeds aanwezig) te starten in samenwerking met hogeschool De Wittenberg te Zeist en de Theologische Hogeschool van de geref. bond. Verwacht wordt dat het aantal studenten na de hiervoor beschreven ontwikkelingen de 2000 zal passeren.

Het nieuw te vormen instituut beschikt t.z.t. over een viertal faculteiten (sociaal-agogisch; gezondheidszorg; pedagogisch; economisch-administratief). Ook is er de Sector Contractactiviteiten die dit najaar start met een achttal kortlopende cursussen en een flink aantal incompany-projecten op niveaus variërend van post-mbo tot post-hbo. De afdeling nascholing (met diverse cursussen voor leraren basis-onderwijs) van hogeschool Felua zal

aan deze Sector Contractactiviteiten worden toegevoegd.

Tijdens de opening van het hogeschooljaar werd o.a. verwezen naar opvattingen van de Israëlische pedagoge Lea Dasberg welke wijzen op het belang van overdracht van waarden en normen ook via het onderwijs. De Vijverberg wil deze blijven ontleen aan de bron bij uitstek: de Bijbel. Het hoger beroepsonderwijs en de christelijke identiteit van de hogeschool in Ede vindt daarin haar stevige basis. De nieuwe eerstejaars-studenten brachten door allerlei activiteiten tijdens de introductieweek meer dan zesduizend gulden bijeen voor de vluchtelingenkerk in Ede.

Trainingsweekend tienerleiding

Op 6 en 7 november a.s. is er een trainingsweekend voor tienerleiding in Arnhem.

Sprekers zijn Nol Eschmeijer en Peter Vlug. Ook zijn er workshops, o.a. tiener-evangelisatie, seksualiteit, buitenkerkelijke tieners, hoe bereik je ze? Natuurlijk is er tijd elkaar te ontmoeten en te bemoedigen.

Prijs: het hele weekend f 95,-; thuis overnachten f 75,-; zaterdag f 55,- en zondag f 45,-.

Voor meer informatie kunt u bellen van 12.00 - 18.00 uur en wel onder telefoonnr.: 055-427549 van de Stichting Tiener-toekomst - Apeldoorn.

Zojuist verschenen

FILIPPUS DAGBOEK 1994

Ons goed verzorgde dagboek mag zich jaarlijks verheugen in een grote belangstelling. Bestel daarom tijdig!

De prijs is slechts f 12,50

Vanwege de grote vraag hebben we twee boekjes opnieuw in herdruk uitgegeven.

HOMOLOGIA (8e druk) door drs. W. Kats. Het boekje geeft informatie over geloof en kerk.
Prijs: f 12,50

JE ZULT ER MAAR VOOR KOMEN TE STAAN, door ds. L. Raven. Deze uitgave is een duidelijke leidraad bij uw werk in kerk, vereniging of club.
Prijs: f 13,95

De Filippus-catalogus 93/94 ligt voor u klaar. Een telefoontje of briefkaart naar Arnhem en u ontvangt hem per omgaande thuis.

Ons adres:
FILIPPUS - Geref. Traktaatgenootschap
Postbus 3052 - Tel. 085-514340

Cursuswijzer

De Evangelische Hogeschool organiseert onder de naam EH-Zaterdag Academie, leerzame en praktische cursussen en seminars. De een- of meerdaagse bijeenkomsten worden gehouden in het EH-gebouw te Amersfoort (Drentsestraat 1), in principe op zaterdag van 10.00 tot 14.00 uur.

Cursus Bijbel leren lezen

Een vierdaagse cursus over een aantal manieren om de Bijbel te leren lezen zodat men en weet wat men leest en die met meer vrucht leest.

Korte inhoud: Er worden tien 'sleutels' besproken om de inhoud van de Bijbel te ontsluiten.

Bestemd voor: iedereen die graag de Bijbel beter wil leren lezen.

Docent: Drs. J.A. van Delden
Kosten: f 180,-
Cursusdata: 6, 13, 20 en 27 november 1993

Daar wordt u wijzer van.

Ja, ik schrijf mij in voor de 0 cursus Bijbel leren lezen

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____

Plaats: _____

evangelische hogeschool

Bon opsturen naar:
EH, Antwoordnummer 151
3800 VB Amersfoort

Want ik ben verzekerd, dat noch dood noch leven... noch enig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onze Here...

Romeinen 8:38-39

In dat geloof is

LEENDERT DE RUITER

mijn lieve man, onze vader, groot- en overgrootvader gestorven. Hij verwachtte de opstanding der doden en het leven der toekomstige eeuw.

21-2-1902

26-9-1993

Rotterdam: W. de Ruiter-Maaskant
Edmonton: Dick en Joke
Joanne-Clarence
Winnifred
Leonard-Joanne
Henry-Diane
Brian

Nuenen: Aat en Ria

Leo-Elly

Johan Bart

Wyneke

Titia-Jan

Aart-Hilde

Mirjam

Arianne-Camiel

Arkel: Leo en Clarie

Leo-Jacqueline

Susan-Gert

Wine Marjan-Peter

Claartje-Hans

Hendrik Ido Ambacht: Gerard en Sary

Joanne-Jan Peter

Wendy-Karel

en achterkleinkinderen

26 september 1993
Kerstant van den Berglaan 13a
3054 EM Rotterdam

De begrafenis heeft plaatsgevonden op donderdag 30 september jl. op de begraafplaats te Rotterdam-Hillegersberg.

Daarom, mijn geliefde broeders, weest standvastig, onwankelbaar, te allen tijde overvloedig in het werk des Heren, wetende dat uw arbeid niet vergeefs is in de Here.

1 Korintiërs 15:58

Na een kortstondige ziekte nam de Here tot Zich onze zorgzame vader, groot- en overgrootvader

MANNES HOBBELINK

weduwnaar van Gerrigje Oldenhof

op de leeftijd van 83 jaar.

Den Helder: H. Hobbelink

G. Hobbelink-Weijma

Ugchelen: H. Hobbelink

J. Hobbelink-Hilhorst

Alphen a/d Rijn: J. Knol-Hobbelink

J.K. Knol

Enschede: A. Stalknecht-Hobbelink

H. Stalknecht

Vierhouten: G.W.H. Hobbelink

J.M.A. Hobbelink-Groenendijk

Krimpen a/d Lek: M.L. Naaktgeboren-Hobbelink

T. Naaktgeboren

Kleinkinderen en achterkleinkinderen

Enschede, 21 september 1993

Corr.-adres: Asterstraat 13, 7531 ZS Enschede

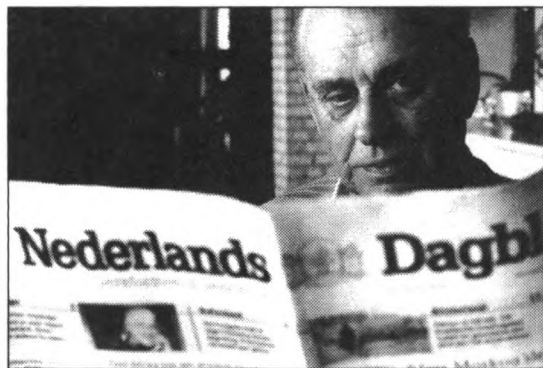
De begrafenisplechtigheid heeft plaatsgevonden op maandag 27 september 1993 op de Westerbegraafplaats te Enschede.

Christenen uit o.a. Engeland en Duitsland zoeken betrouwbare mensen om in de vakantie met hen van

woning te ruilen

Bel Bon Voyage, 08894-13009.

Huizinga in Heerenveen leest het Nederlands Dagblad:

Nederlands Dagblad
Gereformeerd gezinsblad

De krantenjongen is een vroege gast: de brievenbus kleppert als de wekker rinkelt. Een nieuwe dag begint. In Heerenveen pakt de heer Huizinga de krant erbij: het Nederlands Dagblad voor zo'n dag als vandaag.

"Ik ben echt een lezer, dus ik lees veel kranten. Maar uiteindelijk kies ik voor het ND. Ook om z'n kerkelijk nieuws natuurlijk, want in geen andere krant kan ik dat zo zorgvuldig volgen. Maar het is vooral de stijl van journalistiek bedrijven: betrouwbaar en bondig. Die krant maakt tenminste keuzes; dat helpt je om bewust in het leven te staan. Daarom vind ik het echt een krant voor het gezin."

Bewust in de bus

Een krant leer je al lezend pas kennen. Daarom neem ik een proefabonnement op het ND: vier weken thuisbezorgd voor maar 14,-. Ik betaal pas als ik een acceptgiro heb ontvangen.

NAAM _____ ADRES _____

POSTCODE _____ WOONPLAATS _____

TELEFOON _____

Stuur deze coupon in een envelop naar het Nederlands Dagblad. Antwoordnummer 1004, 3770 VB Barneveld. Een postzegel is niet nodig. Of bel voor een proefabonnement: 03420-10720.